

Länsstyrelsen
Värmland

GENOMFÖRANDESTRATEGI FÖR LANDSBYGDSPROGRAMMET

2007-2013 i Värmland

LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

Publ nr 2010:14
ISSN 0284-6845

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
054-19 70 00, www.lansstyrelsen.se/varmland

Innehållsförteckning

Inledning	3
Övergripande målsättning	4
Nulägesbeskrivning och analys	5
Befolkning	5
Arbetsmarknad och näringsliv	7
Landsbygden	8
Jordbruket	9
Skogen	11
Företagande	12
Infrastruktur	12
SWOT-analys	12
Inriktning och prioriteringar	14
Beskrivning av åtgärderna	16
Landsbygdsprogrammets mål	16
Urvalskriterier	16
Axel 1: Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn	18
Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning (111, 331)	18
Kompetensutveckling inom hållbart skogsbruk (111)	20
Startstöd för unga jordbrukare (112)	22
Investeringsstöd för modernisering av jordbruksföretag (121)	23
Högre värde på jord- och skogsbruksbruksprodukter (123)	24
Samarbete om utveckling av nya produkter, nya processer och ny teknik inom jordbruks- och livsmedelssektorn (124)	25
Förbättring och utveckling av infrastruktur som är av betydelse för utveckling och anpassning av jord- och skogsbruket (125)	25
Axel 2: Förbättra miljön och landskapet	26
Utvald miljö (214)	26
Stöd för icke produktiva investeringar-skog (227)	38
Axel 3: Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden	43
Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk (311)	43
Stöd för etablering och utveckling av mikroföretag (312)	43
Främjande av turistnäringen (313)	44
Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden (321)	44
Förnyelse och utveckling av byarna (322)	45
Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden (323)	45
Utbildning och information (331)	45
Kompetens- och informationsinsatser för förberedelse och genomförande av lokalutvecklingsstrategier (341)	45
Axel 4: Leadermetoden	46
Förhållande till andra regionala strategier och program	47
Organisation för genomförande	48
Informationsåtgärder	48
Förankringsarbete och partnerskap	49
Uppföljning och indikatorer	51
Budget	51

Inledning

Den föreliggande strategin är den tredje revideringen av länets genomförandestrategi för Landsbygdsprogrammet 2007-2013. Den första versionen togs fram under 2006 och 2007 i bred samverkan med organisationer och myndigheter i länet. När Jordbruksverket godkände länsstrategin 2007 fördelades samtidigt budgetmedel för de två första åren i programmet.

Vid revideringen 2008 fördelades medel för återstående år i programmet. Vid denna revidering uppdaterades omvärldsförändringar och inarbetades erfarenheter från de två första årens programgenomförande. De av Övervakningskommittén fastställda urvalskriterierna för åtgärderna i programmet inarbetades. Mot bakgrund av det stora antalet ansökningar inom åtgärderna startstöd och moderniseringsstöd hade Länsstyrelsen nödgats ta fram särskilda prioriteringsordningar för dessa vilka nu inarbetades i strategin. Länsstrategin för Utvald Miljö hade i den första versionen tagits fram som en separat del men inarbetades nu i strategin.

Under 2009 har del av den medelsreserv som Jordbruksverket innehållit fördelats ut på länen. Fördelningen har dels grundats på de parametrar som använts vid tidigare fördelning och dels efter prestation, dvs hur mycket av de tidigare fördelade medlen som länen hade beslutat om och utbetalat. På grund av en god efterfrågan och en effektiv handläggning fick Värmland en större tilldelning än om enbart den tidigare fördelningsparametern hade använts.

Under 2009 har Landsbygdsprogrammet tillförts nya medel genom den så kallade moduleringen vilket är en överföring av medel från den traditionella jordbrukspolitiken (främst gårdsstödet). EU har riktat dessa nya medel till fem utmaningar; biologisk mångfald, vattenkvaliteten, klimatet, förnybar energi och mjölkföretagens konkurrenskraft. På grund av den ekonomiska konjunkturen har medel också tillskjutits från EUs återhämtningsplan att specifikt användas till bredband på landsbygden där inte kommersiella lösningar tas fram. Detta är den sjätte utmaningen. Sverige har lagt till en sjunde utmaning; satsningen på Sverige som det nya matlandet. Slutligen har Sverige därutöver förändrat ersättningsnivåer för ett antal åtgärder inom axel 2 i syfte att höja anslutningsgraden.

På grund av de nya utmaningarna, de nya medlen och de förändrade ersättningsnivåerna finns behov av att uppdatera länens genomförandestrategier. Föreliggande version har tagit hänsyn till de nya förutsättningarna och utmaningarna.

Länsstrategin för Värmland kan beskrivas som relativt öppen dvs den har inte i någon större utsträckning snävat in fokus för åtgärderna utöver de allmänna målen för åtgärderna i det svenska programmet. Länsstyrelsen har dock pekat på ett antal områden som är viktiga för länet och som därför är prioriterade vid konkurrens om medel. Bra projektidéer och investeringar som faller inom ramen för landsbygdsprogrammet är positivt för landsbygden och ska kunna få stöd. Av denna anledning behöver inte strategin förändras i någon större omfattning för att kunna ta hand om de sju nya utmaningarna. De flesta av dessa finns dessutom redan etablerade inom programmet. Det är dock en självklarhet att de nya medlen används till de nya utmaningarna och kommer inte att förstärka andra åtgärder i programmet.

Övergripande målsättning

Den övergripande målsättningen med Landsbygdsprogrammet är en långsiktigt hållbar utveckling av den värmländska landsbygden genom ett konkurrenskraftigt landsbygdsföretagande och en landsbygd där det är attraktivt att leva och verka. Tanken är att programmet skall kunna ge stimulans till alla som vill skapa ett framtidsinriktat och lönsamt företagande och ett attraktivt liv på landsbygden. Det är viktigt att stimulera goda och strukturerade idéer och att kunna stödja de som vill åstadkomma något bra på kort och lång sikt.

Programmet ska främja en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling. Länets natur- och kulturvärden bör utvecklas samtidigt som olika verksamheters negativa miljöpåverkan minimeras. Programmet ska främja de regionala miljömålen och stödja intentionerna i det regionala utvecklingsarbetet. För att uppnå målsättningen är det viktigt att landsbygdsborna sätts i centrum. Det gäller såväl de som har valt landsbygden för permanent- eller fritidsboende som de som äger och brukar mark eller är företagare inom andra sektorer.

Länets landsbygdsprogram ska präglas av en helhetssyn på landsbygdens utveckling. Det innebär att för landsbygdens utveckling är de areella näringarna, ett breddat näringsliv på landsbygden, förädling av naturresurser till varor och tjänster och levnadsförhållanden och den omgivande miljön lika viktiga. Landsbygdens föreningsliv och byalag är betydelsefulla för att skapa mötesplatser, förmedla kunskap och ge inspiration om företagande. Det är mycket viktigt att säkra och utveckla lokal service. Genom samverkan kan enskilda företagare och föreningar ofta åstadkomma bättre förutsättningar för en hållbar landsbygd.

För att uppnå programmets mål krävs miljöinsatser och satsning på företagsutveckling för ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Programmet ska stimulera människor och företagare på landsbygden att utveckla företag för att skapa tillväxt och sysselsättning.

Kompetensutvecklingsinsatser är viktiga för att fler jord- och skogsbrukare ska kunna fortsätta att verka som kvalificerade producenter och att fler företagare kan bedriva en hållbar produktion. Det är viktigt att verka för att länets naturresurser kan nyttjas långsiktigt och att vidareförädling stimuleras. Det är också mycket viktigt att verka för att länets naturresurser kan bidra till den nödvändiga energiomställningen.

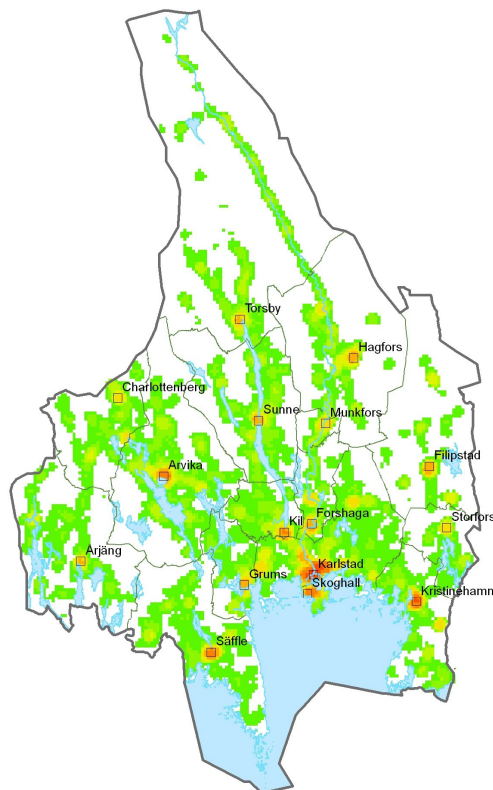
Vid gränsdragning av vad som utgör landsbygd utgår länsstyrelsen från Glesbygdsverkets definition där orter med färre än 3000 invånare ingår i begreppet landsbygd. Denna avgränsning kommer att ha betydelse för fördelning av Leadermedel samt för åtgärder under axel 3.

Nulägesbeskrivning och analys

Befolkning

Länets 16 kommuner har 273 800 invånare per dec 2007 vilket motsvarar 15,5 per kvadratkilometer mot rikets 22. Befolkningstätheten varierar från Torsbys 3 till Hammarös 253. De flesta bor i södra delen av länet och i dalgångarna utefter Klarälven, Frykensäjoarna, Glafsforden etc. Mellan dalgångarna breder skogen ut sig och bebyggelsen är gles.

Befolkningens fördelning

Länet har 70 tätorter med 202 000 personer enligt SCB:s definition där en tätort har minst 200 invånare och högst 200 meter mellan husen. Boende på landsbygden har minskat sedan 1950 från 150 000 till 73 000 men utgör trots detta 26 % av länets invånare mot 16% i riket. Minskningen var särskilt snabb under 50-, 60- och 70-talen, men har avtagit under senare år. Bilen har underlättat boende på landsbygden och framförallt gynnat bosättning i tätortsnära lägen medan boendet i mer glesa områden fortsätter att minska. Värmland är på tredje plats i landet efter Gotland och Jämtland när det gäller boende i glesbygden.

Tätorter enligt Glesbygdsverkets definition är orter med minst 3 000 invånare och områden som ligger inom 5 minuters bilresa från själva tätorten. Enligt denna definition är tätortsbefolkningen 186 000 personer. I tätortsnära landsbygd (områden som nås inom 5 till 45 minuters bilresa från tätorten) bor 84 000 personer och i glesbygd (mer än 45 minuters bilresa till tätort) bor 4 000 personer.

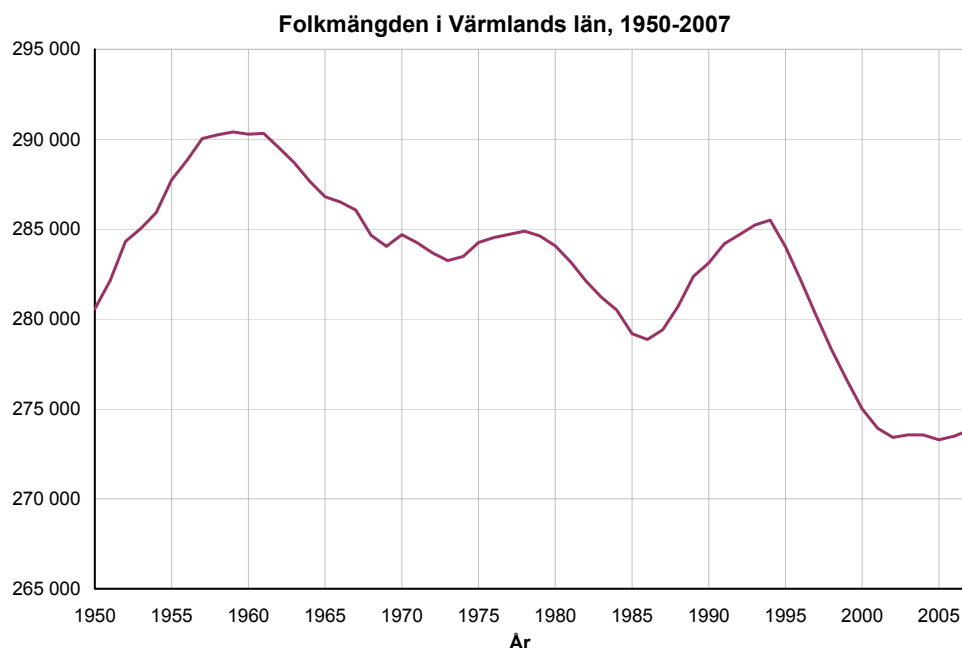
Leader-områden får enligt regelverket bildas av landsbygdsområden med undantag av tätorter med fler än 20 000 invånare. Hela länet med undantag av Karlstad tätort kan därmed räknas in. Som

underlag för fördelning av medel till Leader-områden har dock endast befolkning på landsbygd och i tätorter med färre än 3000 invånare inräknats.

Länsstyrelsen har en indelning i glesbygd och landsbygd för hantering av stödformen Regionalt bidrag till företagsutveckling. Glesbygd är då i huvudsak områden i stödområde A och B belägna 3-5 km utanför kommunhuvudorterna. Landsbygd är övriga områden i stödområde A och B. Till landsbygden räknas även det område som närmast gränsar till stödområde B. Stödområde A omfattar Torsby kommun. Stödområde B omfattar Arvika, Eda, Filipstads, Hagfors, Kristinehamns, Munkfors, Storfors, Sunne, Säffle och Årjängs kommun.

Befolkningsutveckling

Kring 1960 nådde länet sin högsta folkmängd med 290 000 invånare. Sedan dess har befolkningen minskat i huvudsak till följd av en strukturell omvandling av näringslivet. Omvandlingen av jord- och skogsbruk men även nedgång i småindustri och hantverk har lett till att landsbygdens befolkning har minskat i högre takt än länet som helhet. Det har skett en allt större koncentration till länets större tätorter. De senaste 10-20 åren kännetecknas också av en naturlig befolkningsminskning med vilket menas att fler dör än föds i länet. Men denna befolkningsminskning har hållits tillbaka av en ökande utrikes inflyttning, och under perioder har folkmängden till och med ökat. Efter den kraftiga befolkningsminskningen 1995-2001 har senare år kännetecknas av förbättrade födelsetal och en ganska stor inflyttning från Norge har medfört att folkmängden har legat hyfsat stabilt på en nivå kring 273 000 invånare.

Åldersfördelning

Låga födelsetal och stor omflyttning har lett till att länet har en hög medelålder med en stor befolkningsandel som är omkring 65 år och äldre. Senare års inflyttning har dock hållit nere medelåldern något men inte lika mycket som ökade födslar för med sig. Den sneda åldersfördelningen är ännu tydligare hos landsbygdsbefolkningen. Inflyttningen till landsbygden är låg och därmed är andelen ung befolkning liten. Åldersfördelningen varierar dock beroende på

närheten till arbetsplatser och möjligheten till pendling. Senare års inflyttning från Norge har inneburit ett ökat landsbygdsboende i områden i närheten av norska gränsen.

Arbetsmarknad och näringsliv

Efter att sysselsättningsnivån i Värmland varit nästan oförändrad under 10-årsperioden 1995-2005 så noterades en stark sysselsättningsökning åren 2006-2007. Strukturuomvandlingen har verkat kraftigt på industrin i Värmland och även jord- och skogsbruket har genomgått stora omvandlingar. Den offentliga sektorns utbyggnad under 1970-80-tal var en stor motkraft, inte minst för glesbygdskommuner. Neddragningarna inom framförallt vårdsektorn har varit en bromsande effekt de senaste 10 åren. Hoppet har ofta stått till tjänstesektorn som också har haft en stark utveckling i länet men dock från en väldigt låg nivå. Värmland är ett industrilän och det är också industrin som varit dragloket till länets starka utveckling under 2000-talet. Det dröjde dock till 2006 innan det gav uttryck i tydligt ökad sysselsättning. Bakom ökningen av sysselsättningen finns även handeln samt ett ökat byggande av bostäder och flera handelsområden som lett till en stark utveckling för byggnadssektorn.

Länet har en relativt hög andel sysselsatta inom tillverkning, areella näringar samt vård och omsorg. Andelen sysselsatta inom finansiell verksamhet, media och företagstjänster är relativt låg. Handeln har säkerligen fått ökad betydelse mot bakgrund av de stora investeringarna 2005 och 2006 vilket återstår att avläsa i kommande statistik.

Sysselsättningen inom jordbruk och skogsbruk har varit ganska stabil de senaste 10 åren. Andelen sysselsatta inom dessa branscher är 50% högre än i riket som helhet. Jordbruket genomgick stora strukturförändringar i början på 90-talet när en mer marknadsinriktad jordbrukspolitik påbörjades. Vid inträdet i EU 1995 stabiliserades förhållandena men under 2000-talet har strukturuomvandlingen åter tagit stark fart. Skogsbruket har genomgått en snabb omvandling med en kraftig minskad sysselsättning genom mekaniseringen av avverkningarna. Antalet sysselsatta är nu endast en tredjedel jämfört med 1990.

De funktionella arbetsmarknadsregionerna går delvis över de administrativa gränserna både i öster, sydväst och över gränsen till Norge. Sambandet med Norge har blivit allt tydligare på senare år genom den stora pendlingen till Oslo-regionen. Expansionen av gränshandeln kommer troligen att leda till en ökad pendling även i den andra riktningen. Transportmässigt kan man tala om två huvudsakliga stråk genom länet, ett öst-västligt Stockholm-Oslo och ett nordsydligt Göteborg-riksväg 45 norrut.

Pendling från glesbygd till tätort är omfattande. Eftersom sysselsättningen i lands- och glesbygd har minskat så har landsbygden blivit mer beroende av utvecklingen i tätorterna. Enligt tillgänglig statistik finns sysselsättning i glesbygden för färre än 20% av de förvärvsarbetande som bor i glesbygden.

Arbetskraften har generellt sett en hög medelålder i ett riksperspektiv. Förvärvsfrekvensen har utvecklats positivt sedan mitten av 1990-talet men är något lägre än riket. Integrationen av personer med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden är inte riktigt i nivå med riket. Under det senaste decenniet har det skett en ökad etablering av familjer från Holland och i någon mån från Tyskland och Danmark på landsbygden. Värmland har fått en stor inflyttning av holländare som har övertagit mindre företag eller startat nya. Etableringarna har i stor utsträckning skett på landsbygden och ofta i turismsektorn där förutsättningarna att lyckas i de nya verksamheterna varierar.

Skillnader i förvärvsfrekvens, yrke och medelinkomst är förmodligen mer accentuerade på landsbygden. Kvinnor arbetar i högre grad i service, vårdsektorn, skolverksamhet etc. och är ofta mer osynliga på landsbygden genom att de arbetar i lantbruksföretag där företaget är registrerat på mannen.

Länet har en lägre andel personer med eftergymnasial utbildning och en högre andel med gymnasial utbildning som inte berättigar till högskolestudier än riket. Andelen eftergymnasialt utbildade ökar i något långsammare takt i länet beroende på en lägre övergångsfrekvens från gymnasium till högskola. Glesbygdskommuner uppvisar en lägre övergång till högskolestudier.

Landsbygden

Jordbrukets betydelse för sysselsättningen på landsbygden har under en lång följd av år minskat. I allt högre grad är det nya typer av tjänster och produkter som får betydelse för utvecklingen. Även andra värden, såsom goda boendemiljöer får allt större betydelse. Behovet av tjänster som vårdare och skötare av olika landskapstyper ökar. Under senare år har ersättningar för skötsel ökat såväl nationellt som genom EU-stöd och arealen skyddad natur exempelvis genom naturreservat har ökat betydligt. Ett öppet och vårdat landskap har stor betydelse för utvecklingen av turismen. Men turister söker olika saker. Inte minst efterfrågas den tysta naturen och ron i den orörda skogen. Ett intensivt bedrivit skogsbruk kan i vissa lägen komma i konflikt med en utveckling av vildmarksturismen.

Landsbygdens attraktionskraft påverkas också starkt av utvecklingen för kommersiell och offentlig service. Speciellt viktig är tillgång till lanthandel och drivmedelsförsörjning. De stora drivmedelskedjorna har under senare år rationaliserat sina nät och avvecklar i första hand tappställen med en liten volym. Detta äventyrar lanthandeln eftersom kombinationen affär-mack ofta är en förutsättning för affärens överlevnad. Glädjande exempel på lokala initiativ för drivmedelsförsörjningens säkerställande har dock skett under senare tid.

Jordbrukets strukturrationalisering och produktivitetsutveckling kommer att kraftfullt fortsätta. Vid sidan av de jordbrukare som utvecklar sina företag till större produktionsenheter kommer det att finnas möjligheter till ett mer småskaligt lantbruk med nischinriktade, högkvalitativa produkter riktade mot en smalare och mer varumedveten kundgrupp.

På den lokala nivån på landsbygden finns ett stort antal organisationer verksamma såsom mer än 300 byalag och utvecklingsgrupper, drygt 100 bygdegårdar, 91 hembygdsgårdar, 68 församlingar inom svenska kyrkan, 31 lokalavdelningar av LRF, 9 Hushållningssgillan samt ett stort antal idrottsföreningar. Den sociala ekonomin är viktig och samarbetet mellan aktörerna på både den lokala och den regionala nivån ökar. En avfolkande landsbygd har dock medfört att minskande medlemsantal är ett bekymmer i många föreningar. Ett antal av de regionala aktörerna inom den sociala ekonomin samverkar i olika sammanhang. Värmlandsskooperativen, Länsbygderådet, Bygdegårdarna, Företagarna, Hushållningssällskapet, LRF, Värmlands Idrottsförbund samt Folkrorelsernas EU-forum genomför gemensamma utvecklingsinsatser och flertalet av organisationerna har under 2000-2007 samverkat i en mellanhandsorganisation för åtgärden Lokal utveckling inom EU:s Mål 3. Lokala utvecklingsgrupper har i många fall stor betydelse för lokal mobilisering, till exempel avseende köptrohet för lanthandel.

Jordbruket

Trots att Värmland framförallt är ett skogslän med många sjöar och vattendrag är jordbruksarealen ganska omfattande med 109 000 hektar åker och 10 000 hektar betesmark. Jordbruksmarken är koncentrerad till Vänerområdet och till dalgångarna.

Som framgår av tabell 1 har spannmålsproduktionen minskat under en följd av år samtidigt som vallarealen har ökat i motsvarande grad. Eftersom antalet nötkreatur och får inte har ökat har arealen vall per djurenhet ökat med 30 % vilket innebär att åkerarealen utnyttjas alltmer extensivt. Antalet företag med vallproduktion utan egen djurhållning har ökat. En viktig förklaring till detta är att EU-stöden har varit förhållandevis gynnsamma för vallproduktion utan koppling till djurhållning. En allt större del av vallen kommer dock till användning som foder till det ökande antalet hästar.

Ca 1100 gårdar odlar spannmål och 3200 gårdar odlar vall. Potatis odlas på ca 520 ha av 125 gårdar. Potatis odlas främst på Gravasläppen, på Värmlandsnäs och i trakterna kring Ekshärad.

Tabell 1. Åkearealens användning, hektar

	1989	1995	2000	2008
Spannmål	44 000	31 100	36 200	32 000
Oljeväxter	3 700	2 000	900	1 000
Vall o bete	54 300	60 600	60 800	62 400
Träda	15 300	15 500	13 400	8 400

I länet finns ca 160 mjölkgårdar, drygt 500 gårdar med kor för uppfödning av kalvar (dikoproduktion) och totalt ca 850 gårdar med nötkreatur. Det finns alltså ett stort antal gårdar som köper in kalvar för uppfödning. Antalet gårdar med får är ca 375, svingårdarna är ca 45 och det finns höns på ca 140 gårdar.

Områden med stor mjölkproduktion är Gillberga, Långserud, Väse och Fryksdalen.

Medelmjölkkogården har drygt 50 kor. Av mjölkkorna finns 36% på gårdar med fler än 100 kor (25 gårdar) vilket är en större andel än riket som helhet. Ca 10% av korna finns på gårdar med färre än 25 kor. Dessa mindre mjölkgårdar är dock totalt ca 60 stycken. En fortsatt strukturrationalisering betyder därför att många områden med mjölkkor som utnyttjar åkrar och betesmarker i framtiden kommer att sakna djur.

Dikoproduktionen är betydligt mindre storskalig med en medelbesättning om 18 kor. Betydelsen av dikoproduktionen för det öppna landskapet understryks av att de 9300 dikorna är fördelade på över 500 företag i förhållande till de 8200 mjölkkorna som är fördelade på ca 160 gårdar.

Även fårgårdarna har en stor landskapsvårdande betydelse. Det finns alltså får på 375 gårdar. Ca 36% av fåren finns i små besättningar med färre än 25 tackor (320 gårdar). Ca 42% finns på gårdar med fler än 50 tackor (36 gårdar).

Av länets svingårdar finns över hälften på Värmlandsnäs. Intressant att notera är att länet kontinuerligt har ökat sin andel av landets totala svinstam. Detta beror framför allt på att den nya uppfödningstekniken med suggringar eller suggpooler tidigt infördes i länet. Svinproduktionen har de senaste 10-15 åren genomgått en oerhörd kraftig teknik- och storleksutveckling. Medan man ännu på 1980-talet byggde nya stallar för ca 40 sugor finns denna besättningsstorlek idag knappast kvar. Länets 4000 sugor finns idag på ca 20 gårdar. Integreringen av svinproduktionen har ökat under senare år. Det betyder alltså att fler företag föder upp sina smågrisar till färdiga slaktsvin. Det finns dock ett antal specialiserade slaktsvinsföretag som köper in sina smågrisar och då ofta genom ett mellangårdsavtal från någon specialiserad smågrisproducent.

Ca 140 gårdar redovisar innehav av höns. Storskalig äggproduktion bedrivs dock bara på tre gårdar vilka redovisar fler än 200 höns.

Tabell 2. Utveckling av antal djur i länet samt andel av antal djur i landet som helhet

År	Antal djur i länet				Andel av antalet djur i landet			
	1989	1995	2000	2008	1989	1995	2000	2007
Mjölkkor	18 000	15 500	11 350	8250	3,2 %	3,0 %	2,5 %	2,5 %
Dikor	750	3 500	3 400	9350	1,3 %	2,3 %	2,1 %	4,5 %
Grisar	38 350	49 300	55 200	52 300	1,7 %	2,1 %	2,6 %	3,1 %
Tackor	6 750	7 900	8 900	9 000	4,2 %	4,2 %	4,8 %	3,8 %

Gårdsstödet införande 2005 innebar att många markägare som tidigare hade marken utarrenderad registrerade sig som brukare varvid antalet SAM-ansökningar ökade från 3000 till 4800 eller med 60%. Nu har antalet SAM-ansökningar minskat till ca 4200. Värmland har efter Västra Götaland och Skåne flest antal SAM-ansökningar i landet. Om man i stället ser på antal heltidsföretag hamnar länet på 10:e plats.

Enligt Jordbruksverkets statistik finns ca 4000 jordbruksföretag varav 2000 är småbruk med ett arbetsbehov under 400 timmar per år. Antal deltidföretag med mellan 400 och 1600 timmars arbetsbehov är ca 1400 och antalet heltidsföretag med mer än 1600 timmars behov är ca 600. Heltids- och deltidföretagens arbetsbehov motsvarar ca 1700 årsverken. Småbrukens arbetsbehov motsvarar ca 270 årsverken.

Under 2007 steg avräkningspriserna på spannmål och mjölk kraftigt. Därefter har priserna fallit tillbaka till tidigare nivåer. För mjölk har prisfallet varit speciellt stort. Under större delen av 2009 var lönsamhetsmålet mjölk minus foder nere på historiskt låga nivåer. Vid årsskiftet 2009/10 har dock detta saldo återhämtat sig till mer normala nivåer runt 1,50 kr per kg. Även produktionskostnaderna såsom foder, gödning, och energi har ökat kraftigt. Räntekostnaderna är emellertid nere på historiskt låga nivåer men möjligheten att låna pengar har skärpts efter finanskrisen. Vad som är tydligt är att jordbrukets priser och lönsamhet har blivit alltmer beroende av händelser på världsmarknaden. Variationer i priser har grisproducenterna fått lära sig att leva med sedan inträdet i EU 1995. Nu kommer mjölksektorn, i takt med avregleringen av denna, att få kännas vid större prisfluktuationer än man har varit van att hantera. Förmågan att kunna hantera anpassningar av produktionen kommer att vara viktigt och betydelsen av ett skickligt företagarskap ökar. Inte minst för att kunna fatta avgörande beslut om produktionsinriktning och investering i ny produktionsteknik och förmåga att anskaffa kapital.

Lantbrukskooperationens livsmedelsförädling i länet har mer eller mindre försvunnit. Så har t.ex slakteriet i Kil lagts ned liksom mejeriet i Arvika. Sista året med spannmålsinvägning i Lantmännens regi var 2006. Kvar finns Milkos mejeri i Karlstad med färskmjölkstillverkning. En nyare ysterianläggning används där för legotillverkning åt ost för mejeriet i Falköping. Bland övrig livsmedelsindustri kan nämnas Stjärnfors slakteri, yoghurtmejeriet i Gillberga och Konsum Värmlands unika bageri- och charkindustri. Konsum Värmland har även startat charktillverkning i Scans gamla lokaler i Kil och tillverkar exempelvis köttbullar åt hela konsumentkooperationen i Sverige. Det finns förutsättningar för fler företag att etablera sig i de före detta slakterilokalerna i Kil. Exempelvis har ett mindre slakteri nyligen startat. Projektet Kil Innovation Food arena arbetar med utvecklingsfrågor kring livsmedelsproduktionen i länet. Hushållningssällskapet i länet har under många år arbetat med småskalig livsmedelsproduktion, nu under begreppet Skafferiet”.

Skogen

Värmland är av tradition ett betydelsefullt skogslän med mycket skog, en stor skogsindustri och en lång skoglig tradition. Skogsnäringen sysselsätter 8 % av de förvärvsarbetande. Länets drygt 1,3 miljoner hektar skog ägs till 60 % av enskilda personer, 35 % av skogsbolag och 5 % av staten och kyrkan. Skogsfastigheterna är 20 000 och har drygt 30 000 ägare varav 40 % kvinnor. En tredjedel av skogsägarna bor inte i den kommun där fastigheten är belägen och hälften av utborna bor utanför länet. Av de 20 000 skogsägare som bor i samma kommun som fastigheten är endast 3000 yngre än 40 år. Självverksamheten i småskogsbruket är koncentrerad till röjning och plantering.

Länets 28 sågverk har en årskapacitet av en miljon m³. Det finns som 14 har en årskapacitet överstigande 25 000 m³, varav 3 över 100 000 m³. Det finns 4 massabruk och 5 pappersbruk varav 4 med en årsproduktion över 400 000 ton. Skogsindustrin och skogsbruket har avgörande betydelse för länets vägnät.

Skogsnäringen kan utvecklas genom åtgärder för ökad tillväxt och tillgänglighet samt effektivare skogsbruk. Det bör finnas en stor utvecklingspotential för lokal vidareförädling. Skogen har redan, och kommer att få en allt större betydelse för en hållbar energiförsörjning.

Skogen har påverkats av människan under lång tid och några större sammanhängande arealer med rena naturskogar finns inte kvar. Död ved och gamla grova träd har stor betydelse för den biologiska mångfalden. För att nå miljömålen behövs, utöver den generella hänsynen vid avverkning, även avsättning av helt skyddade skogsområden. Länets strategi för formellt skydd av skog anger att 23100 hektar produktiv skogsmark ska skyddas formellt fram till 2010. Av denna areal ska 80 % skyddas som naturreservat och 20 % genom biotopskydd och naturvårdsavtal. Eftersom arealen oskyddade värdekärnor (nyckelbiotoper och områden av stor betydelse för fauna eller flora m.m.) uppgår till 35 846 hektar är betydligt större än arealmålet för formellt skydd innebär det att skogsägarnas frivilliga avsättningar av dylika områden är viktiga.

Naturens möjligheter till främjande av hälsa och återhämtning är väl kända. Skogarna och vattendragen är rika på natur- och kulturmiljöer som ger möjlighet till rekreation, avkoppling, jakt, fiske, bär- o svampplockning, idrott och friluftsliv. Skogen har således stora sociala värden.

Skogen potential för mångbruk kan skapa arbetstillfällen och inkomster. Det kan vara olika former av naturturism (safari, natur o kulturguidning, jakt, kanot etc.), timring av stugor, minisågverk och andra mindre förädlingsnischer av skogsprodukter. Exempel på mångbruk och erfarenhetsutbyte i nätverk kan stimulera till nya idéer och ökad sysselsättning.

Företagande

Det finns 30 000 mikroföretag i länet. Av dessa har 6 600 anställd personal och antalet anställda uppgår till omkring 20 000. Typiska landsbygdskommuner som Kil, Årjäng, Sunne, Eda och Forshaga har den största företagartätheten.

Det regionala utvecklingsarbetet har i hög grad fokuserat på företagande och stora satsningar har skett för att underlätta för nya och befintliga företag. Kommunernas intresse för dessa frågor är stort och nästan alla kommuner har resurser för att rekrytera och förbättra förutsättningarna för företagen. Antalet nystartade företag ligger trots detta på endast 60% av genomsnittet för riket.

Vissa företag, såsom nya företag, företag med låg omsättning, ensamföretagare samt företagare födda utomlands har svårigheter att attrahera externt kapital. Kvinnor har också sämre kreditmöjligheter vilket kan bero på de branscher man är verksam i. I glesbygder kan större investeringar i verkstadsbyggnader eller djurstallar försvåras av att marknadsvärdet inte ökar i motsvarande grad som investeringskostnaden varför säkerheten för krediterna blir svag. En kreditgarantiförening och en regional riskkapitalfond finns i länet. Bankernas ökade centralisering kan påverka riskvilligheten i utlåningen.

Den höga andelen äldre småföretagare kan ge problem med förnyelsen i företagen när ägaren går i pension och inte någon annan finns som vill driva verksamheten vidare. Företagare har dock en tendens att fortsätta med sin verksamhet även efter pensionsåldern.

Infrastruktur

Utbyggnaden av bredbandstjänster är oerhört viktigt för landsbygden. Enligt Sveriges nationella bredbandsstrategi är målet att 90 procent av de svenska hushållen och företagen bör ha tillgång till 100 Mbit/s år 2020. Om detta ska uppnås krävs stora utbyggnader i fibernät för större delen av länets landsbygd. Endast Säfles landsbygd uppnår idag denna målsättning. Genom ett EU-finansierat projekt har där 90% av befolkningen tillgång till 100 Mbit efter att ett 90 mil långt fibernät har byggts. För övriga länets landsbygd återstår stora utbyggnader om den nationella strategin ska nås. Att förverkliga den nationella strategin kommer att vara avgörande för landsbygdens attraktionskraft och överlevnad.

Länets vägar följer i huvudsak dalgångarna och därför är förbindelserna på tvären, med undantag av E18, betydligt sämre. Det enskilda vägnätet, som är lika omfattande som det allmänna, är generellt i stort behov av upprustning. Speciellt för länet är att många av de mindre vägarna är grusvägar. Tjällossningen är ett ganska stort problem för såväl boende som skogsindustrin och jordbruket. Om fler av de mindre allmänna vägarna kommer att övergå i enskild ägo och de kommunala med flera vägunderhållsbidragen till de enskilda vägarna minskar kan problemen med vägstandarden komma att öka. En god vägstandard är av stor betydelse för såväl boende och näringsliv på landsbygden som för en ökad turism. Det finns också ett stort behov av omprövning av andelstal och nybildning av gemensamma vägsamfälligheter.

SWOT-analys

Näringslivet i länet är framförallt kopplat till skogen. Jordbruk har alltid haft en mer sekundär betydelse möjligtvis med undantag för slättbygderna kring Vänern och i de rikare dalgångarna som exempelvis Gillbergadalen. Jordbruksnäringen och det öppna landskapet är speciellt hotat i tider av stark strukturomvandling pga att jordbrukets uthållighet är svagare och att lantbrukarna ser mindre framtidsmöjligheter än i län med starkare jordbruk och/eller starka småföretagartraditioner.

Länets rikliga naturresurser och människorna utgör en god grund för en gynnsam utveckling. Möjligheterna till högre utbildning är goda genom Karlstads universitet. Däremot saknas möjligheter

till vidareutbildning inom flera traditionella näringsgrenar inklusive den areella sektorn. Den värmländska kulturen är en stor tillgång och det finns en stark värmländsk identitet. Det finns starka varumärken som har kopplingar till landskapet och kulturen.

Förändring av arbetsmarknaden, inflyttande företagare och kommunikationer kommer att påverka utvecklingen och skapar möjligheter. En ökande samverkan mellan olika aktörer är en utvecklingsdrivande möjlighet. Attraktiva miljöer för boende är en viktig framgångsfaktor. Närhet till naturen och framförallt skogen upplevs av många värmlänningar som mycket betydelsefullt. Det finns många idébärare och initiativrika personer samtidigt som dessa behöver få ett bra stöd från sin närmaste omgivning. Idag finns inte tillräckligt många och starka företagare och entreprenörer på landsbygden.

Möjliga och utvecklingsbara områden på landsbygden är betesbaserad köttproduktion och landskapsvård, turism, bioenergi och förädling av livsmedel. Svagheter och hot mot en utvecklad landsbygd är befolkningsutvecklingen och åldersstrukturen. Bristen på kvalificerad utbildning inom för landsbygden viktiga sektorer är en svaghet. Centralisering av viktiga samhällsfunktioner och strukturomvandling inom traditionella näringsgrenar utgör också hot mot landsbygdens utveckling. Landsbygdsnärings- och landsbygdsföretagande är alltför ofta förknippade med låga inkomster och svag utveckling och det är därför viktigt att lyfta fram möjliga utvecklingsområden och att vägleda och stötta företagande inom dessa områden.

Sammanställning av SWOT-analys för landsbygden i Värmland

Styrkor Starka varumärken; Värmland, Fryksdalen, Klarälvdalen Stora markområden, naturresurser Närhet till naturen; attraktiva boendemiljöer Tillgängliga resurser; råvaror, byggnader, arbetskraft Stark skogstradition Stark kultur, identitet & vacker natur utgör bas för turism Samarbetsklimat & mänskliga resurser - rikt föreningsliv Attraktivinflyttningregion, inflyttande entreprenörer från bl.a. Holland Utbildningsmöjligheter vid universitet, KY-utbildning Värmländska resurser; hästar, värmlandsmat, idrottseven Närhet till den norska marknaden samt gränshandel	Svagheter Entreprenörskap och företagande Kompetensnivå och organisationsförmåga Infrastruktur, kommunikationer och distribution Områden med negativ prisutveckling på fastigheter Odlingslandskapets förändring - outnyttjade resurser Strukturomvandling inom förädlingsindustrin Befolkningsstruktur - skillnader mellan länsdelar Jantelagen Fastighetsstruktur med splittrade ägor
Möjligheter Besöksnäring och upplevelseturism Attraktiv livs- och boendemiljö - nya lösningar Utvecklingsbart lantbruk - betesbaserad köttproduktion Förnyelsebar energi - råvaroroch färdig värme, sol, vind Mat och livsmedel med mervärden Kommunikationer och närhet till norsk och dansk marknad Utvecklingsfilosofi och kompetensutveckling Nya idéer, entreprenörskap och livslångt lärande Samverkan mellan flera företag och mellan företag och aktörer Tillvaratagande av naturresurser – varor och tjänster	Hot Igenväxande landskap Ökad centralisering Låg utbildningsnivå och negativ image för landsbygdsföretagande Befolkningsstruktur - brist på samhällsservice Strukturomvandling inom förädlingsindustri Strukturomvandling inom jord- och skogsbruk Personliga egenskaper och svag drivkraft Nyttjande av icke förnyelsebar energi - klimatpåverkan Organisationsstrukturer och arbetssätt med svag förankring Service- och kommunikationer i glesbygd

Inriktning och prioriteringar

Programmet ska vara öppet och enkelt och kunna utgöra ett viktigt stöd för alla som vill utveckla en affärsidé. Initiativkraften är viktig och programmet vill verka stimulerande till det enskilda initiativet och stödja goda idéer. Att skapa förutsättningar för gynnsamma och stödjande miljöer för företagare är viktigt.

Det ska vara attraktivt att leva och verka på landsbygden. Därför måste näringslivet breddas och områden för boende och rekreation utvecklas och lokal service och infrastruktur främjas. För att stärka landsbygdens konkurrenskraft är det angeläget att främja såväl företagande och tillväxtskapande åtgärder som att bevara och förbättra närmiljön och kulturlandskapet. Det är avgörande att en god utveckling av landsbygden som helhet främjas. Delaktighet och deltagande från målgrupperna bör uppmuntras.

Aktiviteter i programmet kommer i hög grad att styras av efterfrågan från målgrupperna. Enskilda initiativ att förbättra kompetensen och att utveckla nya eller befintliga verksamheter ska stimuleras. Initiativen kan komma från företagare, privatpersoner, föreningar eller byalag. Erfarenheter från tidigare program för landsbygdsutveckling visar att detta är effektivt. För stöd från programmet krävs en realistisk affärs- eller verksamhetsplan som visar att den sökande har förutsättningar att utveckla och driva verksamheten och att företags- eller projektiden är långsiktigt bärkraftig.

Programmet vill underlätta förutsättningarna för utveckling och innovation. Samarbete mellan enskilda, företag och organisationer är viktigt för att landsbygdens näringar ska kunna bli effektivare. Kompetenscentra inom och utom länet kan utgöra viktiga samarbetspartners.

Landsbygdsprogrammets åtgärder ska medverka till utvecklingen av ett hållbart samhälle där såväl regionala miljömål som mål om jämställdhet, mångfald och barnperspektiv ingår. Programmets prioriteringar och åtgärder ansluter till EU:s strategi, den nationella svenska strategin för regional konkurrenskraft, företagande och sysselsättning, den regionala utvecklingsplanen samt de utmaningar som har beslutats av EU om klimat, förnybar energi, vattenkvalitet, biologisk mångfald och omstrukturering av mjölksektorn. Till de nya utmaningarna hör ocks satsningen på bredband och matlandet.

Programmet prioriterar därutöver fem områden:

- *Vårdad natur- och kulturlandskap och utveckling av därtill kopplade varor och tjänster*
Mer av länets åkrar, fodermarker och skogar skulle kunna nyttjas för energi- och livsmedelsproduktion och till förädlade produkter och tjänster med värden som kan kopplas till ett vårdat landskap med låg miljöbelastning. Det finns ett stort behov av lokala initiativ för landskapsförvaltning och säkerställande av det öppna landskapet. Samverkan och samsyn mellan landsbygdsborna är avgörande för att utveckla lokal service och infrastruktur vilket i sin tur har stor betydelse för utvecklingen av landsbygden som attraktiv miljö för boende och företagande.
- *Produktion av livsmedelsråvaror av hög kvalitet.*
Jordartsmässiga och klimatiska faktorer ger mycket goda förutsättningar för en

grovfoderbaserad animalieproduktion. Användningen av bekämpningsmedel kan hållas på en låg nivå i valldominerade växtföljder. Stora arealer och avstånd mellan brukningsenheter bidrar till små smittskyddsproblem i såväl odling som djurhållning. Betesbaserad djurhållning bidrar till uppfyllande av de regionala miljömålen Ett rikt odlingslandskap, En giftfri miljö och Minskad övergödning.

- *Vidareförädling av naturresurser*
Potentialen i vidareförädling av naturresurser i ett brett perspektiv såsom grön omsorg, lokal mat, fisketurism och skogsprodukter är angeläget att främja.
- *Bioenergi.*
Miljöteknik och miljötjänster har goda utvecklingsmöjligheter. Länet har redan framgångsrika företag inom energiområdet med tillverkning av värmepumpar, solceller, delar till vindkraftverk och teknik för pelletseldning. I arbetet med omställning av energisektorn har de areella näringarna en nyckelroll. Lantbrukets möjligheter att producera förnybar energi är viktigt i en omställning av samhällets energiproduktion och innebär också nya inkomst- och sysselsättningsmöjligheter för lantbruket.
- *Turism och upplevelser*
Det bör finnas en stor potential inom besöksnäringen. Den småskaliga turismen kan utvecklas genom att ta vara på närheten till större, under senare år uppbyggda, attraktioner och att nyttja den varmländska kulturens dragningskraft. Det finns behov av mindre företag som kan erbjuda ett brett spektra av aktiviteter och till exempel lugn och ro. Utbud av hög kvalitet inom livsmedel, hantverk och kultur förstärker helhetsbilden och värdet på besöksmarknaden. Tematiska eller geografiskt samlade satsningar är särskilt intressanta, liksom kvalitetssäkring av utbudet.
- *De sju nya utmaningarna*
Dessa är alla angelägna områden för länet att främja. De flesta har även tidigare varit aktuella i programmet men under senare år har frågor om till exempel vattenkvalitet, klimatet och mjölkföretagens konkurrenskraft fått ökad tyngd. Möjlighet till bredbandsuppkoppling med snabb överföringshastighet är en avgörande fråga för företagande och bosättning på landsbygden. Värmland är ett län med mycket landsbygd och glesbygd där många områden kan förväntas bli utan täckning av kommersiella lösningar. Programmets möjligheter att stödja bredbandsutbyggnad i sådana områden är därför mycket värdefullt. Den nationella satsningen på Sverige som det nya Matlandet ligger i linje med det arbete som under flera år har bedrivits i länet med utveckling av småskalig livsmedelsproduktion. Länet tillhör inte det så kallade mjölkbältet utan har tappat produktion under en lång följd av år. En minskad produktion får inverkan på sysselsättningen till exempel framtiden för mejeriet i Karlstad, men också för landskapet. Det är därför mycket angeläget att främja en positiv framtidstro, att gynna kompetensutveckling inom området och att underlätta för investeringar i konkurrenskraftiga framtidsanläggningar.

Beskrivning av åtgärderna

Avsnitten om **Landsbygdsprogrammets mål** och **Urvalskriterier** redovisar de övergripande nationella gemensamma målen och kriterierna. I de därpå följande avsnitten om åtgärderna som redovisas axelvis har de allmänna urvalskriterierna ytterligare preciserats och kompletterats för att utgöra riktlinjer för landsbygdsprogrammet i länet.

Landsbygdsprogrammets mål

Det övergripande målet för landsbygdspolitiken är att den ska bidra till en ekologisk, ekonomisk och social hållbar utveckling av landsbygden. Insatser inom ramen för landsbygdsprogrammet ska bidra till att

- genom stöd för omstrukturering, utveckling och innovationer stärka jord- och skogsbrukets konkurrenskraft (axel 1)
- genom stöd för markförvaltning förbättra miljön och landsbygden (axel 2)
- höja livskvaliteten på landsbygden och att uppmuntra till diversifiering av näringsverksamheten (axel 3)

Observera att som jordbruk avseende stöden inom axel 1 och 3 räknas även renskötsel och trädgårdsodling.

Utöver axel 1-3 ska den s.k. Leadermetoden (axel 4) bidra till målen för övriga axlar.

Urvalskriterier.

I enlighet med artikel 78 i rådets (EG) förordning 1698/2005 om stöd för landsbygdsutveckling från Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling har Övervakningskommittén för programmet fastställt urvalskriterier för stöd inom programmet. Det följande är en sammanställning samt förtydligande av de urvalskriterier som bör tillämpas i genomförandet av landsbygdsprogrammet.

Urvalskriterierna kan delas in i fyra grupper:

1. berättigandebedömning
2. generella kriterier
3. åtgärdsspecifika kriterier
4. i tillämpliga fall kompletterande kriterier enligt länens genomförandestrategier

Berättigandebedömning

En berättigandebedömning görs för samtliga insatser för att säkerställa att insatsens verksamhet och upplägg är stödberättigande med beaktande av

- fastställda krav och villkor i landsbygdsprogrammet
- förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder
- EU-lagstiftning och övrig tillämplig lagstiftning (svensk eller EU)

För de generella miljöersättningarna och kompensationsbidraget inom axel 2 finns endast ett fåtal tillämpliga urvalskriterier utöver den ovannämnda berättigandebedömningen. För samtliga övriga åtgärder i programmet görs emellertid en bedömning av insatserna utifrån nedan uppställda urvalskriterier.

Som utgångspunkt bör en bedömning göras avseende insatsens förmåga att bidra till att uppnå

- fastställda mål i den nationella strategin och landsbygdsprogrammet
- i tillämpliga fall mål fastställda i länens genomförandestrategier.

Generella kriterier

Följande generella kriterier bör vara vägledande vid urval. Vid urval ges de insatser som uppfyller fler kriterier högre prioritet än de som uppfyller färre.

- **Komplementaritet, synergieffekter och samstämmighet** – Insatsens komplementära kvaliteter och möjlighet att bidra till synergieffekter, dvs. samspelet med andra åtgärder inom landsbygdsprogrammet eller andra EU-program, bör beaktas. Det kan t.ex. vara en insats som senare ska följas upp med andra insatser inom annan åtgärd i landsbygdsprogrammet, som tillsammans ger stora synergieffekter och god måluppfyllelse för flera åtgärder. Vid bedömning av insatser bör samstämmigheten och eventuella målkonflikter med andra åtgärder i programmet såväl som andra offentliga åtgärder uppmärksammas.
- **Genomförandekapaciteten** – För att bidra till ett effektivt genomförande bör, för kompetensutvecklingsinsatser och insatser som bedrivs i projektform, en bedömning av den administrativa kapaciteten, redovisningskompetensen, projektorganisationen, projektledningen, etc. göras. Rimliga resurser för administrationen av projektet bör vara avsatta i budgeten.
- **Spridning** – En bedömning bör göras avseende förutsättningarna för spridning av insatsens resultat och erfarenheter.
- **Kostnadseffektivitet** – Insatserna bör vara kostnadseffektiva, dvs. de ska ge bästa möjliga resultat till lägsta möjliga kostnad. Budgeten ska vara specificerad, väl genomarbetad och realistisk.
- **Innovation** – I de fall stöd lämnas i projektform bör de insatser som är innovativa eller har innovativa inslag prioriteras framför mer beprövade och traditionella verksamheter. Driftstöd till befintlig och etablerad verksamhet bör i ovanstående fall inte utgå, utan stöden ska primärt användas för att finansiera verksamheter under planerings- och uppbyggnadsfasen.
- **Långsiktighet** – Insatser, som efter avslutad uppbyggnadsperiod med hjälp av programmet, bedöms ha nått sådan stabilitet och styrka att det kan fortleva med egna finansiella resurser bör prioriteras. Detta kriterium behöver dock inte gälla för insatser av allmännyttig karaktär.
- **Jämställdhet och icke-diskriminering** – Vid bedömning av insatser bör hänsyn tas till att programmet ska främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Vidare bör säkerställas att all diskriminering på grund av kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning förhindras. Detta kriterium måste vara uppfyllt för att insatsen ska beviljas stöd.

Åtgärdsspecifika kriterier

De nationella gemensamma åtgärdsspecifika urvalskriterierna redovisas under respektive åtgärd nedan. Utöver dessa kriterier tillkommer kompletterande kriterier i enlighet med de länsvisa strategierna. Inom ramen för det nationella programmet görs ingen inbördes rangordning av kriterierna. Utgångspunkten för de åtgärdsspecifika kriterierna är att insatserna tydligt kan kopplas till de mål och den målgrupp som anges i landsbygdsprogrammet för respektive åtgärd. Utöver dessa kriterier finns ett antal indikatorer med kvantitativa mål fastställda i landsbygdsprogrammet för varje åtgärd. Dessa bör utgöra kompletterande vägledning vid bedömningen av insatser.

Axel 1: Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn

Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning (111, 331)

Utgångspunkterna är:

- kompetensutvecklingen ska vara efterfrågestyrd och målstyrd. Insatserna skall anpassas efter målgruppernas önskemål och behov och med ambitionen att nå nya deltagare
- kompetensutveckling ska erbjudas av flera aktörer och det ska finnas ett brett utbud av aktiviteter inom alla målområden
- företagaren skall själv kunna söka upp lämplig kompetensutveckling och få stöd för kostnader som är förenade med deltagande i kurser eller motsvarande aktiviteter

Erfarenheter från tidigare program visar att det finns samordningsvinster i att kombinera olika syften och sakområden inom samma aktivitet. Miljömålsarbetet kan med fördel integreras med efterfrågestyrda aktiviteter och även med andra sakområden som exempelvis produktionsteknik och företagrarfrågor. Detta kommer också att öka möjligheten att nå nya deltagare. En viktig framgångsfaktor är att insatserna kan anpassas, både mellan och inom år, med hänsyn till samhällets mål och målgruppens efterfrågan.

För att skapa ett brett utbud, med avseende på såväl aktiviteternas innehåll som form, med stora valmöjligheter för målgrupperna kommer det att vara möjligt för alla intresserade aktörer att söka projektstöd för att genomföra kompetensutveckling. Länsstyrelsen kommer också att vara projektägare för ett kompetensutvecklingsprojekt. Detta upplägg ger goda förutsättningar för att många olika aktörer kan erbjuda kompetensutveckling och skapar därmed valfrihet för målgruppen och för att utbudet av aktiviteter ska bli så brett som möjligt. För att ytterligare öka valfriheten finns även möjlighet att söka företagsstöd för att den enskilde själv ska kunna söka upp passande kompetensutvecklingsaktivitet som ligger i linje med den sökandes affärsplan.

Avgiftsuttag

Grundprincipen är att aktiviteter inom åtgärden ska vara avgiftsbelagda. Motiven för detta är ökad motivation hos deltagarna samt förberedelser inför att offentlig finansiering av kompetensutveckling minskar. Avgifterna ska anpassas till aktivitetens syfte och grad av exklusivitet. Som stöd vid fastställande av avgifter är figuren nedan till hjälp. Enkla aktiviteter (ex fältvandring i närområdet) får en lägre avgift än exklusiva (längre studieresor, enskild rådgivning). Aktiviteter som i första hand syftar till att förbättra det enskilda företagets konkurrenskraft, ekonomi eller produktionsteknik (ex kurs i arbetsgivarkunskap eller delegerad läkemedelsbehandling) får en högre avgift än de som i första hand genomförs för samhällsnyttans skull (rådgivning avseende floravärden eller vattenvandring i ett avrinningsområde). Även fortsättningsvis kan det finnas skäl att hålla vissa aktiviteter, framförallt inom den nedre vänstra rutan, helt avgiftsfria. Dessutom kommer enklare rådgivning per telefon inte att avgiftsbeläggas.

Stor nytta för det enskilda företaget

Medelhög avgift	Hög avgift
”Enkel” aktivitet	”Exklusiv” Aktivitet
Ingen/låg avgift	Medelhög avgift

Stor samhällsnytta

Prioritering inom målområde

Prioritering inom målområdena är beroende av hur efterfrågan på de olika aktiviteterna utvecklas. Kompetensutveckling som företagsstöd blir i princip helt efterfrågestyrd givet en affärsplan som uppfyller fastställda kriterier. Inom projektstöd prioriteras aktiviteter som bedöms vara utformade på ett sätt som skapar efterfrågan och högt deltagande hos målgrupperna.

Förbättring av miljön och landskapet

Länets öppna landskap är i hög grad hotat. Gårdar med betesdjur koncentreras alltmer till slättbygderna samtidigt som besättningsstorlekarna ökar. Detta påverkar såväl skönhetsvärdet i landskapet som den hävdberoende biologiska mångfalden, turismmöjligheterna och livskvaliteten på landsbygden. Kompetensutveckling är en viktig komponent i arbetet med att säkerställa det öppna odlingslandskapet och att uppnå miljömålen.

Brukare med stora sammanhängande strandängar lämpliga för bete är en prioriterad grupp för kompetensutveckling inom områdena produktionsteknik och miljöhänsyn. Ängs- och betesmarksskötsel är prioriterat och aktiviteter ska riktas till både markägare och naturvårdsentreprenörer.

Ekonomibyggnader i alla stadier av förfall finns det gott om i länet. Breda informationssatsningar för att inspirera husägarna till handling, samt praktisk utbildning om de mest vanliga åtgärderna som man själv kan lära sig göra som t.ex. timmerlagning, byte av syllstockar och omläggning av tak. Produktion av livsmedelsråvara av hög kvalitet och med låg miljöpåverkan är ett prioriterat område. Användningen av kemiska bekämpningsmedel och mängd växtnäring per hektar är i genomsnitt förhållandevis låg i länet. I avrinningsområden i södra Värmlands slättbygder finns dock problem med växtnäringssläckage och därför är kompetensutveckling med koppling till vattendirektivet och miljömålsarbetet riktad till lantbrukare i dessa områden prioriterat.

Användningen av kemiska bekämpningsmedel och mängd växtnäring per hektar är i genomsnitt förhållandevis låg i länet. I vissa delar av länet, främst avrinningsområden i södra Värmlands slättbygder, finns dock problem med släckage av växtnäring och kemiska bekämpningsmedel. Även i övriga länet finns vattendrag med dålig ekologisk status som kan bero på höga halter av växtnäring eller kemiska bekämpningsmedel. Kompetensutveckling med koppling till vattendirektivet och miljömålsarbetet riktad till lantbrukare i dessa områden är prioriterat. Kompetensutvecklingen kommer huvudsakligen att bedrivas inom ramen för Greppa Näringen och utföras i linje med de krav och rekommendationer som är beslutade för Greppa Näringen.

Klimatområdet är prioriterat och kompetensutvecklingen kommer även här att huvudsakligen bedrivas inom ramen för Greppa Näringen. I länet finns många gårdar med djurproduktion där det t.ex. finns risk för avgång av metangas och lustgas vid gödselhanteringen. Det finns också organogena jordar med risk för koldioxidavgång samt områden med mer täta jordarter där det kan vara problem med avgång av lustgas. Även anpassning av jordbruksproduktionen till ett förändrat klimat är ett område som ökar i prioritet.

Ett viktigt område är att genom kompetensutveckling underlätta att de gröna näringarnas stora potential att bidra till omställningen till förnybar energi kan förverkligas.

Den ekologiska produktionen bidrar till att uppnå miljömålen Ett rikt odlingslandskap, Giftfri miljö, och Ingen övergödning. I Värmland är förutsättningarna för att producera ekologiskt mycket goda. Anslutningen till ekostödet är hög samtidigt som andelen certifierad ekologisk produktion är låg. Kompetensutveckling i syfte att öka andelen certifierad ekologisk produktion, samt arbete med vidareförädling och nätverksbyggande för att nå ut med ekologiska produkter på marknaden är prioriterat.

Djuromsorgsfrågor har en nära koppling till ett lönsamt företagande, utvecklingen av odlingslandskapet och den ekologiska produktionen. Förutsättningarna för djurproduktion mycket goda i länet, och utgör en grundsten i ett lönsamt landsbygdsföretagande och är en nyckelfaktor för att flera av de regionala miljömålen ska kunna uppfyllas. Kompetensutveckling inom djuromsorg kommer att vara en viktig del i genomförandestrategin.

Produktion av livsmedel av hög kvalité och med låg miljöpåverkan har hög prioritet och ska bidra till visionen ”Sverige - det nya matlandet”. Förutom hög kvalité ska kompetensutvecklingen bidra till att produktionen kan ske med god lönsamhet och upplevas som positiv för jordbrukaren.

Företagande och konkurrenskraft

Eftersom tonvikten i genomförandestrategin är ett hållbart företagande är kompetensutveckling inom företagande och konkurrenskraft ett prioriterat område. Marknadsföring, kundmottagande och service, arbetsgivarkunskap, företagsledning, strategisk ekonomisk planering är exempel på teman. Konkurrenskraften förbättras också om företagarna erbjuds spetskunskap inom olika produktionsgrenar. Det finns ett stort behov av grundläggande företagarbildning inom den areella sektorn såväl som för andra landsbygdsföretagare.

Kompetensutveckling inom hållbart skogsbruk (111)

Enligt Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013 (kap 5.3.1) är målet för åtgärden ökade kunskaper och kompetens hos företag inom områden som berör produktionskvalitet, tillämpning av ny kunskap och teknik, hållbart resursutnyttjande och utveckling av lönsamt företagande.

Skogsstyrelsen delar in åtgärden i två delar:

- Kompetensutveckling för att förbättra miljön och för att stärka företagens konkurrenskraft

- Rådgivningsinsatser som kompletterar stöden inom axel 2 (Bevara och utveckla skogens mångfald och Öka arealen ädellövskog)

De generella och överordnade prioriteringarna och målen för landsbygdsprogrammet styr insatserna så att beviljade projekt tillsammans tillgodoser de tre dimensionerna av hållbart nyttjande, dvs. ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet. För att kunna prioritera vilka stödansökningar som skall tilldelas medel vid en bristsituation har prioriteringskriterier och fokusområden tagits fram

Prioriteringskriterier

Kriterierna används utan inbördes ordning:

- Graden av direkt påverkan och effekt på de mål som finns för åtgärden
- Aktörens pedagogiska förmåga
- Aktörens sakkunskap inom aktuellt område
- Innovativa pedagogiska former

Ansökningar som uppfyller flera kriterier prioriteras högre än de som uppfyller färre.

Fokusområden

Tio fokusområden, dvs ett område som särskilt ska lyftas fram, har tagits fram. Budgetmedlen ska fördelas till flera fokusområden. För några fokusområden har prioriterade målgrupper definierats. Där prioriterade målgrupper anges, utgör de prioriteringskriterier inom fokusområdet. Av de tilldelade medlen för åtgärden kompetensutveckling ska minst 23 % gå till fokusområdet ”Skogen och klimatet” och minst 13 % till ”Förnybar energi från skogen”.

Fokusområden är:

Beställarkompetens hos skogsägaren

Prioriterad målgrupp

- Skogsägare som nyligen förvärvat sin fastighet
- Ny och breddad företagsutveckling
- Förebygga olyckor i skogsbruket
- Skog och klimat
 - Att minimera klimatpåverkan
 - Att anpassa produktionen till klimatförändringarna
- Förnybar energi från skogen
 - Att stimulera produktion och ett hållbart uttag av biomassa
 - Kompensationsåtgärder
- God och funktionell miljöhänsyn

Prioriterade målgrupper

- Anställda och entreprenörer inom avverkning och skogsvård
- Skogliga tjänstemän
- Bra förnyingsmetod och material
- Skogsbruksmetoder och skötselåtgärder för att kombinera miljö- och produktionsvärden

Prioriterad målgrupp

- Anställda och entreprenörer inom skogsbruket
- Skötselåtgärder för natur- och kulturmiljövärden samt sociala värden.
- Skog och vatten

För rådgivningsinsatser som kompletterar stöden inom axel 2, har inga fokusområden tagits fram. Dock ska prioriteringskriterierna gälla även här.

Stödet läggs i en nationell pott från vilka länsvisa projekt kan söka pengar. Prioritering av riksomfattande projekt styrs av Skogsstyrelsens nationella strategi för Landsbygdsprogrammet – stöd för Kompetensutveckling. Skogsstyrelsen kommer att bevilja stöd till länsvisa projekt och i de fallen regleras prioriteringen av länets genomförandestrategi. Medel överförs till kommande år i de delar de inte nyttjas.

Startstöd för unga jordbrukare (112)

Enligt det svenska programmet kan endast de potentiella företagare beviljas stöd som utifrån sin affärsplan bedöms ha störst möjlighet att få sina företag långsiktigt lönsamma och som kan bidra till en ökad konkurrenskraft inom jordbrukssektorn. Särskild prioritet ges till utvecklingen av en livsmedelsproduktion med de mervärden som konsumenterna efterfrågar samt integration av kvinnor och personer med utländsk bakgrund.

Därutöver tas hänsyn till länsstrategins prioriterade områden. Det innebär exempelvis att företag med grovfoderbaserad animalieproduktion prioriteras högt liksom företag som har koppling till satsningen på Sverige som det nya matlandet. Högsta stöd som kan beviljas är 250000 kr. För att stödet skall ge en påtaglig effekt för att skapa tillväxt och att stärka landsbygdens konkurrenskraft krävs för att erhålla fullt stöd att det är en etablering av ett nytt jordbruksföretag. Relevant yrkeskunskap kommer att bedömas från fall till fall. Endast ett stöd kan utgå till samma företag.

Vid bedömning av stödets storlek gäller följande:

- A. Etablering av nytt jordbruksföretag.
För fullt stödbelopp måste arbetsbehovet i företagets jordbruksverksamhet uppgå till minst 1800 timmar per år. Om arbetsbehovet i företagets jordbruksverksamhet understiger 1800 timmar per år men uppgår till minst 900 timmar per år beviljas högst 125000 kr i stöd. Med jordbruksverksamhet avses produktion, uppfödning eller odling av jordbruksprodukter, inklusive trädgårdsprodukter, inbegripet skörd, mjölkning, uppfödning och hållande av djur för animalieproduktion eller annan produktion, eller verksamhet för att bevara jordbruksmarken och hålla den i god jordbrukshävd.

Företaget skall också uppvisa ett resultat per arbetstimme som är långsiktigt hållbart. Om arbetsbehovet bedöms vara högt i förhållande till produktionens omfattning kan stödbeloppet minskas eller ansökan avslås. Om arbetskraftsbehovet understiger 900 timmar beviljas inte något stöd

- B. Övertagande av befintligt jordbruksföretag.
Kapitalbehovet är störst i nyetablerade företag. För den som övertar ett befintligt företag halveras de stödbelopp som gäller vid nyetablering. Utökning av verksamheten i samband med övertagande av ett befintligt företag eller del av företag jämföras med nyetablering vid bedömning av stödets storlek.

Investeringsstöd för modernisering av jordbruksföretag (121)

Enligt det nationella programmet kan endast företag som utifrån sin affärsplan bedöms ha bäst möjligheter att efter investeringen kunna bli långsiktigt lönsamma och bidra till en ökad konkurrenskraft i sektorn beviljas stöd. Prioritet bör ges till

- investeringar som gynnar miljöutveckling, ökad djurvelfärd och arbetsmiljö när det gäller områden med intensiv produktion,
- investeringar i modern, mer effektiv och miljömässigt hållbar teknologi/anordningar när det gäller områden med sämre förutsättningar för jordbruksproduktion,
- utnyttjandet av synergieffekter med betesdjur och deras bidrag till ett öppet odlingslandskap, biodiversitet och en attraktiv landsbygd,
- investeringar som stödjer en omstrukturering av jordbruket för att utveckla ny teknik och nya produkter utifrån förnybara resurser som biomassa för energiändamål och för att utveckla nya marknadsandelar för jordbrukare.

Därutöver tas hänsyn till länsstrategins prioriterade områden. Detta innebär exempelvis att nya djurstallar och miljörelaterade investeringar i samband med animalieproduktion prioriteras högt. Eftersom mjölkproduktionen är betydelsefull för sysselsättning och olika miljö kvalitetsmål och då den samtidigt har vikt i länet är en satsning på mjölknäringen viktig. Detta accentueras av att mjölknäringen håller på att avregleras vilket kommer att ställa högre krav på företagarskapet då lönsamhetssvängningarna kommer att bli kraftigare än tidigare. Investeringar som bidrar till att mjölkföretag stärker sin konkurrenskraft i en alltmer avreglerad mjölksektor är således prioriterade. Investeringar som stödjer energieffektivisering och klimatanpassning samt investeringar som förstärker och utvecklar produktion av förnybar energi, speciellt biogas är prioriterade. För stöd till energiskog gäller att landskapsbilden inte får påverkas negativt.

Företagets utveckling ska stå i centrum och stödet ska därför i första hand fokusera på hela investeringsprojekt istället för på vissa typer av enskilda investeringar. Detta innebär att större utvecklingsinriktade investeringar prioriteras och att mera vardagsnära rationaliseringsinvesteringar inte får något stöd. Stöd kommer inte heller att ges till maskinhallar, verkstäder, fältmaskiner, traktorer samt biopannecentraler för eget bruk.

Stöd kan beviljas med högst 30 % av stödberättigande investeringar. Inom Torsby kommun kan stöd beviljas med högst 50 % av stödberättigande investeringar. En individuell bedömning av stödets storlek görs med hänsyn till behovet av stöd. Stödets storlek per företag begränsas av ett takbelopp och treårsperiod räknat från datum för senaste beslut om investeringsstöd. Takbeloppet är 1 500 000

kr. Vissa offensiva investeringar inom mjölkproduktionen kan beviljas ett högsta stöd om 1 800 000 kr. Minsta stödgrundande investeringsbelopp är 100 000 kr. För plantor och plantering av fleråriga energigrödor kan stöd utgå med totalt högst 50 % (dock högst 5 000 kr per hektar) av stödberättigande investeringar.

Länsstyrelsen arbetar inte med fasta ansökningstider men fattar beslut vid regelbundna beslutsmöten.

Länsstyrelsen ser positivt på samverkansinvesteringar. Ofta kan en samverkansinvestering bli mer offensiv och ha möjlighet att på ett bättre sätt bidra till en konkurrenskraftig och långsiktigt hållbar näring än en investering som hade skett om samverkan inte hade förekommit.

Exempel på områden och investeringar som prioriteras högt:

- Start av för företaget nya verksamhetsgrenar där omfattningen av de nya verksamheterna kommer att vara av väsentlig betydelse för företagarens inkomst och företags resultat.
- Större offensiva satsningar genom exempelvis nybyggnad av stallar eller genomgripande om/tillbyggnader av stallar eller förändringar av stallutformningen i samband med en avsevärd produktionsutökning eller större produktionsomläggning.
- Offensiva satsningar på produktion av förnyelsebar energi.
- Större investeringar i innovativ teknik som innebär en påtaglig förbättring av arbetsmiljön, djurmiljön eller den yttre miljön.
- Investeringar i konkurrenskraftig trädgårdsnäring.
- Investeringar för djurhållning som medför att hävden kan säkerställas för särskilt värdefulla betesmarker.
- Investeringar för djurhållning i områden där djurhållningen är svag och där det är av betydelse för det öppna landskapet att marken hävdas.

Exempel på områden och investeringar som inte får något stöd:

- Normala rationaliserings- och moderniseringsaktiviteter för ett igång varande lantbruksföretag, exempelvis förändrad ensilagehantering, förnyelse/förändring av utfodringssystem, investeringar i effektivare spannmålshantering, investering för användning av egen foderspannmål, begränsade om/tillbyggnader av stallar.
- Biopannecentral för eget bruk (biogasinvesteringar avses ej)
- Verkstad
- Maskinhall
- Dikning
- Traktorer
- Fältmaskiner

Högre värde på jord- och skogsbruksprodukter (123)

Enligt det nationella programmet kan endast de företag som utifrån sin affärsplan bedöms ha bäst möjligheter att efter investeringen kunna bli långsiktigt lönsamma och bidra till en ökad konkurrenskraft och entreprenörskap i sektorerna och i landsbygdsekonomin beviljas stöd.

Prioritet bör ges till

- investeringar som stöttar utvecklingen av nya biobaserade produkter utifrån ny kunskap, teknik, eller innovationer,

- investeringar för utveckling av företrädesvis småskalig lokal och regional livsmedelsproduktion och livsmedelsberedning, inklusive småskalig och lokal bearbetning av skogsprodukter; i vissa regioner kan fokus ligga på utveckling av lokal och regional mat som en del av turismaktiviteter,
- investeringar som stödjer marknadstillgången av mat med mervärde

Företagets utveckling ska stå i centrum och bedömning av stöd fokuseras på hela investeringsprojekt istället för på vissa typer av enskilda investeringar. Detta innebär att större utvecklingsinriktade investeringar prioriteras före mera vardagsnära rationaliseringsinvesteringar. Prioriteringen kommer därutöver att ta hänsyn till länsstrategins prioriterade områden. Detta innebär exempelvis att investeringar för utveckling av småskalig lokal och regional livsmedelsproduktion och som har koppling till satsningen på Matlandet samt investeringar för bearbetning av skogsprodukter prioriteras högt. Företag med färre än 10 anställda prioriteras. Stöd kan beviljas med högst 30 % av stödberättigande investeringar. Inom Torsby kommun kan stöd beviljas med högst 40 % av stödberättigande investeringar. En individuell bedömning av stödets storlek görs med hänsyn till behovet av stöd.

Samarbete om utveckling av nya produkter, nya processer och ny teknik inom jordbruks- och livsmedelssektorn (124)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till:

- samarbete som inkluderar nya aktörer/intressenter, t.ex. universitet och högskola,
- projekt som med utgångspunkt i projektplanen för samarbete bäst bedöms kunna bidra till en ökad konkurrenskraft och utveckling i sektorn,
- samarbete med tydlig innovativ inriktning gällande utveckling av produkter, teknik, metod, samverkans- och samarbetsformer.

Därutöver tas hänsyn till länsstrategins prioriterade områden. En individuell bedömning av stödets storlek görs med hänsyn till behovet av stöd.

Förbättring av och utveckling av infrastruktur som är av betydelse för utveckling och anpassning av jord- och skogsbruket (125)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till projekt med tydligt syfte att stärka lokal infrastruktur som har betydelse för konkurrenskraft och hållbar utveckling inom jord- och skogsbruket; projektplanen ska innehålla mål, beskrivningar, tidsplan och finansieringsplan.

Andra områden som är betydelsefulla att prioritera i länet är exempelvis samverkanslösningar för lokal produktion av energi och lokala initiativ för mera genomgripande förbättringar av fastighetsstrukturen liksom för förvaltning av det enskilda vägnätet.

En individuell bedömning av stödets storlek görs med hänsyn till behovet av stöd och satsningens art och inriktning.

Axel 2. Förbättra miljön och landskapet

Utvald Miljö (214 och 216)

Anpassade skyddszoner

Syftet med att anlägga erosionszoner är att reducera utsläpp av växtnäring (främst fosfor) genom att minska ytvavrinningen från åkermark. Inga värmländska sjöar eller vattendrag är utpekade som nitratkänsliga enligt Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring, men problem med näringsläckage har identifierats i ett antal mindre delavrinningsområden. I Våtmarker i Värmlands odlingslandskap (Länsstyrelsen Värmland, rapport 2008:32) pekas ett antal områden ut som mest prioriterade för insatser mot ett minskat växtnäringsläckage. De motsvaras grovt av: Byälvens nedre del inkl Gatviken; Värmlandsnäs västra sida; Slöan; Tarmsälven; Ekholmssjön; Dybotten; Torsviken; delar av Alsterälven, Glumman och Ölman; Lötälven; delar av Kils kommun; Lillälven; Bysjön; Portilaån; Tolerudsbäcken; Billingen; Malsjöån; Ävjan samt Visman.

Reglerbar dränering

Syftet med reglerbar dränering är att reducera ytvavrinningen av kväve och fosfor från åkermark. Inga värmländska sjöar eller vattendrag är utpekade som nitratkänsliga enligt Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring, men problem med näringsläckage har identifierats i ett antal mindre delavrinningsområden. I Våtmarker i Värmlands odlingslandskap (Länsstyrelsen Värmland, rapport 2008:32) pekas ett antal områden ut som mest prioriterade för insatser mot ett minskat växtnäringsläckage. De motsvaras grovt av: Byälvens nedre del inkl Gatviken; Värmlandsnäs västra sida; Slöan; Tarmsälven; Ekholmssjön; Dybotten; Torsviken; delar av Alsterälven, Glumman och Ölman; Lötälven; delar av Kils kommun; Lillälven; Bysjön; Portilaån; Tolerudsbäcken; Billingen; Malsjöån; Ävjan samt Visman.

Rovdjursavvisande stängsel

Värmlands län är i stort sett helt täckt av vargrevir. Efterfrågan på rovdjursavvisande stängsel har varit stor samtidigt som medelstilledningen successivt minskat. Dessutom har problem med viltskador på gröda ökat i länet, vilket inneburit att en allt större del av tillgängliga medel förbrukats till denna typ av skador.

I länets genomförandestrategi prioriteras ett vårdat landskap och grovfoderbaserad animalieproduktion. Med tanke på rovdjurssituationen i länet är en satsning på stöd för rovdjursavvisande stängsel en viktig faktor för att öka möjligheterna till fler betande djur i landskapet.

Våtmarker

Syftet med att anlägga eller restaurera våtmarker är att gynna biologisk mångfald eller kulturhistoriska värden eller att reducera utsläpp av växtnäring. Värmland har under 2000-2006 inte haft investeringsstöd för våtmarker eftersom behovet har bedömts större för andra län.

Erfarenheterna från första halvan av programperioden visar att anläggningskostnaden ofta överstiger takbeloppet. Tilldelningen av ytterligare medel ökar förutsättningen att nå det tidigare uppställda målet på 100 ha anlagda våtmarker.

Våtmarksanläggningar som bedöms märkbart kunna minska problem med näringsläckage är prioriterade. Problem med näringsläckage har identifierats i ett antal mindre delavrinningsområden. I Våtmarker i Värmlands odlingslandskap (Länsstyrelsen Värmland, rapport 2008:32) pekas ett antal områden ut som mest prioriterade för insatser mot ett minskat växtnäringsläckage. De motsvaras grovt av: Byälvens nedre del inkl Gatviken; Värmlandsnäs västra sida; Slöan; Tarmsälven; Ekholmssjön; Dybotten; Torsviken; delar av Alsterälven, Glumman och Ölman; Lötälven; delar av Kils kommun; Lillälven; Bysjön; Portilaån; Tolerudsbäcken; Billingen; Malsjöån; Ävjan samt Visman.

Vid anläggning av våtmarker med avsikt att öka den biologiska mångfalden prioriteras småvatten i närheten av befintliga populationer av större vattensalamander och våtmarker i eller mycket nära historiska lägen av idag försvunna våtmarker.

Uppskattningsvis runt 200 ha våtmark som ingår i betade strandängar har restaurerats åren 2000-2006, vilket innebär att det återstår 300 ha våtmark innan det regionaliserade miljömålet har uppnåtts. Möjligheterna att restaurera ytterligare våtmark i strandängsbeten är goda (se nedan om betade strandängar).

En stor del av strandängarna i länet har inte en historia som betesmark utan som slåttermark. Innan man började med vallodling på åkermark i mitten-slutet av 1800-talet kom en viktig del av vinterfodret från dessa marker. För natur- och kulturmiljövärdena vore det intressant om en del våtmarker återupptogs.

I gårdsdammar på Värmlandsnäs finns en stor koncentration av större vattensalamander. En del dammar har lagts igen och andra har växt igen, vilket innebär att det finns behov av såväl restaureringsinsatser, återskapande av och möjligen också nyanläggande av dammar i området. Även gårdsdammar och småvatten i andra områden med känd förekomst av större vattensalamander prioriteras.

Damm som samlar fosfor

De områden som har pekats ut för problem med växtnäringsläckage är ofta flacka, intensivt utnyttjade marker. Förutsättningarna för att anlägga våtmarker genom dämning, utan att uppströms liggande marker riskerar att skadas, är ofta dåliga. Med insatsen damm som samlar fosfor kan även projekt som kräver mer grävning/schaktning stimuleras.

Stöd beviljas endast till anläggningar som bedöms märkbart kunna minska problem med näringsläckage. Problem med näringsläckage har identifierats i ett antal mindre delavrinningsområden. I Våtmarker i Värmlands odlingslandskap (Länsstyrelsen Värmland, rapport 2008:32) pekas ett antal områden ut som mest prioriterade för insatser mot ett minskat växtnäringsläckage. De motsvaras grovt av Byälvens nedre del inkl Gatviken; Värmlandsnäs västra sida; Slöan; Tarmsälven; Ekholmssjön; Dybotten; Torsviken; delar av Alsterälven, Glumman och Ölman; Lötälven; delar av Kils kommun; Lillälven; Bysjön; Portilaån; Tolerudsbäcken; Billingen; Malsjöån; Ävjan samt Visman.

Betade strandängar

En stor del av länets betesmarksareal finns vid stränder på slättbygden i södra delen av länet och brukas av lantbruksföretagare som försörjer sig på sitt jordbruk. Denna mark är till nästan 100 % med i miljöstödet för betesmarker och slätterängar. Av betesmarksarealen i Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004 finns 55 % i Kristinehamns, Karlstads och Säffle kommuner medan exempelvis bara 4 % finns i Torsby kommun.

Åren 2000-2006 restaurerades närmare 300 ha strandängar till betesmark (exkl Karlstads kommuns stora strandängsprojekt som pågick åren innan), huvudsakligen inom Kristinehamn, Karlstad, Säffle och Sunne kommun. Betydande delar av arealen är våtmark.

Den enskilt största moroten för att dessa marker restaurerades har utan tvekan varit miljöstöden vilka gjort det ekonomiskt lönsamt med naturbetesmark och att det varit möjligt att få en del av restaureringen betald genom projektstöd, LIP-projekt mm. Dessutom utgör strandängar ofta stora sammanhängande skiften som går att restaurera och sköta rationellt. Det har också haft stor betydelse att utvecklingen inom jordbruket har lett till att många gårdar lämnat mjölkproduktionen för nötköttsproduktion, där strandängarna kan utnyttjas i produktionen på ett bra sätt. Storskaligheten har dubbla fördelar. Utöver att vara rationellt för köttproducenten så har storleken även betydelse för hur värdefull en lokal är för det hävdgynnade fågellivet.

Alternativvärdet för strandängarna är oftast mycket lågt. Medan en naturbetesmark på torra land kan bli skog och producera ved/virke så blir strandängen oftast bara vassträsk som inte avkastar något ekonomiskt. Att utnyttja strandängarna för köttproduktion borde även vara ekonomiskt lönsamt i en framtid när stöden kanske minskar eller försvinner.

Denna positiva strandängsbetestrend bör fortsätta de närmaste åren och kan utgöra en värdefull pusselbit i företagsutvecklingen hos nötköttsproducenter som vill vara förberedda på att kunna klara sig efter 2013 i ett läge med lägre stöd. Denna kategori brukare utgör därför en prioriterad grupp för restaureringsstödet.

Ängar/hackslått

Ängarna finns typiskt vid små fastigheter i skogs- och mellanbygder på ställen där man inte lever av jordbruket. Av de sammanlagt 252 ängsmarker som inventerades finns 65 % inom Sunne, Arvika och Torsby kommuner. Av de 91 brukare som 2005 hade miljöstöd med tilläggsersättning för slätteräng fanns inte någon enda heltidsjordbrukare. I många fall är ängarna/ brukarna i pensionsåldern och orkar bara delvis sköta eller snart inte alls sköta ängarna. Det är också vanligt att fastigheterna där ängarna finns övergår till att bli fritidshus vilket ofta medför att de nya ägarna vare sig känner till värdena i hackslåtten eller vet hur marken ska skötas.

Telefonintervjuer med samtliga ägare till ängar i Gräsmarks och Gunnarskogs socknar (Ängsprojektet, vintern 2005-2006) visar att mindre än hälften av ängsmarkerna i Ängs- och betesmarksinventeringen har miljöstöd. Det framkom också att många inte känner till att deras äng är med i någon inventering eller innehåller särskilda värden. Många känner inte heller till miljöstödet. Eftersom man inte söker andra jordbruksstöd nås man inte av information från Jordbruksverket eller länsstyrelsens tidning Utsikt.

Av de totalt 252 ängar (221 ha) som inventerades i Värmland var 108 (78 ha) välhävdade på hela ytan. 45 (33,2 ha) var helt utan hävd. Resterande 99 ängar (109,8 ha) var delvis hävdade. Ca 10 ha ängsmark har restaurerats åren 2000-2006. Tyvärr har hävden i flera andra fall upphört under samma period.

I motsats till en stor strandäng som går att sköta rationellt med maskiner så krävs det mycket manuellt arbete för att sköta en hackslått.

Ersättningen för att sköta ängar som behöver manuell skötsel (lie eller motormanuell slåtterbalk) höjdes kraftigt 2005 till ca 11000 kr/ha, vilket nästan är en fördubbling mot tidigare. I flera andra län har detta inneburit att entreprenörer har börjat ta sig an ängsskötsel. Där finns alltså proffs som kan göra jobbet mot att få ersättningen om markägarna inte själva kan eller vill göra arbetet. Behov av sådana företag finns även i Värmlands län. Efter Ängsprojektets entreprenörsdagar i Mitandersfors i juli 2006, där 28 potentiella entreprenörer deltog, bestämde sig 10 för att testa att ta på sig arbete med ängsskötsel.

Restaurering av ängsmark prioriteras högst av alla typer av restaureringsansökningar. Länsstyrelsen behöver arbeta aktivt med att uppmuntra till att börja restaurera ängar om miljömålet ska nås.

Små betesmarker med stora värden

Små betesmarker med en historia antingen som hackslått eller kalvhage innehåller ofta mycket höga botaniska och kulturhistoriska värden. Om djurhållningen upphör kan det vara svårt att få till någon annan skötsel på marken. Det lönar sig ofta inte för en annan djurbonde att transportera ett litet antal djur till en liten hage och även daglig tillsyn kan vara ett problem. Störst blir problemet där det är långt till någon djurgård. Även rädslan för rovdjursangrepp kan medverka till att djurägare inte vill beta en avlägset liggande betesmark.

Ett annat hot mot små gårdsnära betesmarker är att värdena förstörs på grund av att hagen som ligger praktiskt nära gårdens byggnader används som rasthage. Djuren utfodras och vistas här mer eller mindre kontinuerligt. Marken kan bli kraftigt gödselpåverkad och söndertrampad. Den artrika vegetationen försvinner och ersätts av smörblommor, skräppor, brännässlor mm.

Restaurering av små betesmarker med höga värden är prioriterat.

Skogsbete

För ca 150 år sedan var skogsbete länets i särklass vanligaste typ av betesmark. Nu har den nästan helt försvunnit. Några hektar har restaurerats med hjälp av projektstödet för restaurering och ca 15 hektar har restaurerats av Skogsstyrelsen under senare år. Det finns väldigt lite mark kvar som nyligen varit skogsbete och som har kvar sin struktur (ej modernt skogsbruk) och markvegetation mm så att den fortfarande går att restaurera. Bra restaureringsobjekt prioriteras då de tillhör kategorin ”betesmarker av de mest hotade typerna” så som det formuleras i det nationella miljömålet. Arbetet med restaurering av skogsbeten kommer att ske i samarbete med Skogsstyrelsen.

Finngårdar

Den finska invandringen till de då tämligen extensivt utnyttjade skogsområdena i främst norra och västra Värmland som började på 1500-talet har satt stor prägel på landskapet, med särartad och

karaktäristiskt högt belägen bebyggelse på sydvästsluttningar. Eftersom terrängen gjorde det praktiskt omöjligt med övergång till modernt storskaligt jordbruk under 1900-talet är det också här som en mycket stor del av de kvarvarande ängarna/hack-slåttmarkerna finns, liksom små betesmarker med höga botaniska och kulturhistoriska värden (tidigare hackslått). Många finngårdar utgör värdefulla helhetsmiljöer med gammal markanvändningsstruktur och byggnader mm.

Sätrar/fäbodrar

Under senare år har sju sätrar i länet varit levande med djur på fäbodbete. Härutöver finns ett antal sätrar där hela eller delar av vallen slås men utan djurhållning. Det finns dock många fler sätrar kvar! Enligt Länsstyrelsens och Värmlands Museums säterinventering 1998 fanns på ett 80-tal sätrar hela byggnader kvar och sätervallen var då mer eller mindre öppen eller restaurerbar.

Vid flertalet sätrar bedrivs idag modernt skogsbruk ända intill sätervallen. Oftast är det annan markägare på skogen. De som bedriver fäbodbruk har således inte rådighet att påverka trädsiktet i skogen. Detta innebär att det finns väldigt lite fäbodbete med skogsbeteskaraktär kvar. Insatsen "särskild skötsel av fäbodbete" kan vara värdefull för att bevara och förstärka dessa sista rester. Restaurering av fäbodskog har hög prioritet.

Miljöstödet för fäbodbete har åren 2000-2006 varit utformat så att det lönat sig att ha så mycket djur som möjligt på fäboden snarare än att sköta fler fäbodrar eller att använda mer kulturenlig skötsel/verksamhet på sätern. Det nya fäbodstödet med "fäbod i bruk" är en bra utgångspunkt för att få skötsel av fler sätrar. Men många sätrar är i behov av restaurering varför ansökningar om att restaurera vall eller bete vid fäbodrar är prioriterat. Detta på grund av att de faller in under kategorin "betesmark av de mest hotade typerna" och för att det i Torsby kommun, med de flesta fäbodarna, finns ett uppdämt behov då man där inte hade tillgång till restaureringsstöd åren 2000-2006.

Vänerskärsgården

På många öar har det tidigare bedrivits jordbruk och många obebodda holmar har använts till bete. Idag finns i Lurö skärgård tre fast boende personer. Inga holmar har betats på senare år. En del av markerna kvalificerar för insatsen "ersättning för skötsel av mosaikmarker", samt insatsen "bete och slåtter på svårtillgängliga platser".

Överloppsbyggnader

Många av landsbygdens ekonomibyggnader har mist sina ursprungliga funktioner i gårdens produktion. När byggnaderna har blivit överflödiga har många fått förfalla. Denna utveckling har gjort att behovet av reparationer är stort om byggnaderna ska finnas kvar.

Att byggnadsbeståndet på en gård förändras och försvinner genom slitage och på grund av förändringar i produktionen är naturligt. Samtidigt är lantbrukets äldre ekonomibyggnader en grundläggande del av vårt kulturarv. Ladugårdar och stall, lador och bodar, alla är de viktiga delar av vårt värmländska landskap. En uppfattning som också tycks ha bred förankring hos värmlänningarna.

Landskapselement och småbiotoper

Alléer, stenmurar, små svårbrukade åkrar, trädgårdsgårdar m.fl. kan ses som kulturbärande landskapselement eller småbiotoper i odlingslandskapet. I dagsläget finns inga siffror på antalet småbiotoper i länet, men enligt de regionala miljömålen ska mängden småbiotoper bevaras och

antalet skötta landskapselement öka med 70 % fram till 2010. Det stora hotet mot natur- och kulturvärdena kring dessa miljöer är främst igenväxning varför restaurering prioriteras framför nyskapande.

Mest intressant är större satsningar för ett helhetsgrepp i en by eller trakt. På så sätt kan spridningskorridorer och fler lämpliga miljöer för hotade arter skapas, samtidigt som landskapsbilden blir mer enhetlig, jämfört med satsningar på enstaka mindre objekt utspridda i länet.

Prioritering mellan och inom insatser

Länsstyrelsen Värmland arbetar efter en preliminär fördelning av medel i procent mellan de olika insatserna inom Utvald Miljö. Fördelningen baseras dels på de diskussioner som fördes mellan länsstyrelsen, länets kommuner och olika intresseorganisationer under 2006 inför utformningen av den första genomförandestrategin, dels på länets miljömål. Fördelningen har därefter justerats något, utifrån det varierande intresse som funnits hos målgrupperna för de olika insatserna.

Inför 2010 använder Länsstyrelsen Värmland samma fördelningstal som under 2009, men med tillägg för de extra medel som tilldelats länen efter förfrågan (se nedan). Observera dock att fördelningen mellan de olika insatserna kan komma att justeras utifrån de ansökningar som inkommer.

Länsstyrelsen Värmland har för avsikt att använda en förhållandevis stor del av budgeten för Utvald Miljö för restaurering av betesmarker, slåtterängar, våtmarker och överloppsbyggnader, då dessa insatser bedöms vara angelägna i länet samtidigt som intresset för att söka stöd för insatserna är stort hos målgruppen, samt för specialinsatser, för att kunna ta till vara lokala initiativ och idéer till andra projekt som inte platsar i de övriga insatserna.

Preliminär fördelning mellan de olika insatserna inom Utvald Miljö 2010:

Våtmarker: 30 % (Tillkommer ytterligare medel efter förfrågan, för 2010: 800 000 kr, Tillkommer ytterligare medel för våtmarker och fosfordammar efter fördelning av reserv mm för 2010-2013: 3 258 000 kr)

Restaurering bete/slätter: 24 %

Specialinsatser: 8 % (Tillkommer ytterligare medel efter förfrågan, för 2010: 200 000 kr)

Ekonomibyggnader: 15 %

Stenmurar, Trägardegårdar, Alléer, Svårbrukade åkermarker: S:a 19 %

Mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker, Särskild skötsel av fåbodbete, Bete och slåtter på svårtillgängliga marker: S:a 3 %

Särskild höhantering på slåtteräng, Skötsel av landskapselement med särskilda värden: S:a 1 %

3 415 000 kr är avsatt i särskild budget för rovdjursstängsel 2010-2013 och påverkar inte ovanstående fördelning.

Medel för reglerbar dränering och anpassade skyddszoner avropas från Jordbruksverket. Insatserna påverkar således inte länets budget och därmed inte heller ovanstående fördelning.

Beslut för de flesta miljöinvesteringarna kommer att tas vid ett tillfälle per år. För ett fåtal miljöinvesteringar blir det 3-4 beslutstillfällen per år. Om det finns fler ansökningar som uppfyller grundvillkoren än budgeten räcker till prioriteras inom insatserna enligt nedanstående prioriteringsordningar.

Prioritering inom 1A anläggning och restaurering av våtmarker

Generellt: Återskapande och restaurering prioriteras högre än nyanläggning. Länets regionala delmål för våtmarker i odlingslandskapet är 500 ha återskapade eller anlagda våtmarker till 2010. Målet med åtgärden är anläggning/restaurering av 100 ha varav 15 stycken småvatten.

Prioriteringsordning

1. Anläggning, återskapande och restaurering av våtmarker som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnäringsämnen i områden där det är problem med detta. Anläggning eller restaurering av gårdsdammar eller småvatten i syfte att gynna förekomst och spridningsmöjligheter för större vattensalamander.
2. Restaureringar av våtmarker eller småvatten som bedöms innebära stor natur- eller kulturvårdsnytta i odlingslandskapet och som uppfyller grundvillkoren.

Prioritering inom 1X damm som samlar fosfor

Generellt: Stöd kan enbart ges i områden som identifierats som problemområden för växtnäringsläckage. Information om vattenförekomstens status hämtas från Vatteninformationssystem för Sverige. Målet med åtgärden är anläggning av 10 stycken dammar.

Prioriteringsordning

1. Anläggning uppströms vattenförekomst med dålig status med avseende på växtnäringsämnen, där anläggandet kräver omfattande grävning och/eller schaktning.
2. Anläggning uppströms vattenförekomst med otillfredsställande status med avseende på växtnäringsämnen, där anläggandet kräver omfattande grävning och/eller schaktning.
3. Anläggning uppströms vattenförekomst med måttlig status med avseende på växtnäringsämnen, där anläggandet kräver omfattande grävning och/eller schaktning.

Prioritering inom 1B och 11 restaurering av betesmarker och slåtterängar

Generellt: Mark som ingår i en helhetsmiljö och restaureringar som ingår som en del i ett större sammanhang prioriteras före isolerade marker. Restaurering av våtmarker och strandängsbeten sker inom denna insats varför insatsen kan bidra till uppfyllandet av miljömålet för våtmarker (500 ha). Målet med åtgärden är restaurering av 180 ha betesmark och 24 ha ängsmark.

Prioriteringsordning:

1. Hackslått, fäbodvall (slåtter) och våtmarker

2. Betesmarker av de mest hotade typerna (kalvhage, fåbodbete, skogsbete) och andra betesmarker med mycket höga hävdberoende natur- eller kulturvärden.
3. Stora betesmarker (t.ex. strandängsbeten hos köttproducenter som vill utöka sin areal naturbetesmark)
4. Övriga marker som uppfyller grundvillkoren
- 5.

Prioritering inom 1D specialinsatser för landskapets natur- och kulturvärden

Utrymme för åtgärder som inte platsar in i andra insatser men som har hög miljönytta. Även för insatser som gör odlingslandskapet mer tillgängligt för besökande. Uppfyllandet av miljömålen väger tungt i prioriteringen mellan åtgärder. Åtgärder som ingår som en del i en större helhetssatsning prioriteras högre än enskilda objekt. Exempelvis restaurering av delar av en bymiljö för att förstärka redan befintliga natur- eller kulturvärden knutna till odlingslandskapet eller för att skapa spridningskorridorer för hotade arter. Även tillgänglighetssatser prioriteras. Specialinsatser kan också användas för mer kostsamma miljöinvesteringar, där ersättning enligt schablon inte räcker till.

Prioritering inom 2E restaurering av överloppsbyggnader i odlingslandskapet

Generellt: Avser kulturhistoriskt värdefulla byggnader, dvs med originalkaraktär och placerade i sitt kulturhistoriska sammanhang alltså ej flyttade på senare tid eller komna från en helt annan bygd. En geografisk spridning över länet eftersträvas, liksom spridning mellan olika byggnadstyper och åldrar; ladugårdar, fåhus, stall, magasin, bodar, logar, lador, vagnslider, smedjor, traktorgarage, maskinverkstäder etc.

Efter miljöinvesteringen ska varje byggnad ha fungerande tak, stomme och grund. Traditionella material och metoder ska användas i första hand och föreslagen åtgärd ska ta hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värden. I andra hand kan skyddstak av plåt accepteras.

Beroende på byggnadernas skick kommer omfattningen av sökandens egen finansiering att variera.

Prioriteringsordning:

1. Byggnader med höga miljöskapande värden, tillgänglighet och synlighet i landskapet, läge i anslutning till brukad mark, belägenhet i utpekad kulturmiljö eller viktig del av gårdsmiljö.
2. Säter- och finngårdsbebyggelse, eller annan utpekad bebyggelsekategori av regionalt eller nationellt intresse. Även regionala särdrag, som skiffertak, knubb/kubb och slaggsten.
3. Övriga överloppsbyggnader som uppfyller grundvillkoren.

Prioritering inom 2F återuppbyggnad av trädgårdesgård i odlingslandskapet

Generellt: Objekt som ingår i helhetsmiljöer med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet prioriteras. Gärdesgårdarnas traditionella funktion var att hålla inne/stänga ute betesdjur. Ersättning lämnas endast till trädgårdesgårdar i odlingslandskapet samt sätrar. Sträckningen ska vara ursprunglig och utformningen följa lokala traditioner.

Prioritetsordning:

1. Återuppsättning med syfte att hålla inne/stänga ute betesdjur i miljöer med höga natur- och/eller kulturvärden knutna till odlingslandskapet.
2. Återuppsättning i övriga miljöer med höga natur- och/eller kulturvärden knutna till odlingslandskapet.
3. Återuppsättning med syfte att hålla inne/stänga ute betesdjur i övriga helhetsmiljöer.
- 4.

Prioritering inom 2G restaurering och återskapande av stenmur i odlingslandskapet

Generellt: Restaurering prioriteras högre än återskapande. Ersättning lämnas endast till stenmurar i odlingslandskapet. Sträckningen ska vara ursprunglig och utformningen följa lokala traditioner.

Prioriteringsordning:

1. Stenmurar som ingår i helhetsmiljöer med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.
2. Enstaka stenmurar med höga biologiska eller kulturhistoriska värden.
3. Stenmurar som ingår i övriga jordbruksmiljöer.
- 4.

Prioritering inom 2H restaurering och återskapande av alléer

Restaurering prioriteras högre än återskapande. Ersättning beviljas endast till alléer längs enskilda vägar. Ursprunglig sträckning och utformning prioriteras.

Prioriteringsordning:

1. Alléer där kringliggande mark brukas aktivt och det finns höga natur- och kulturvärden knutna till odlingslandskapet i omgivningarna
2. Enstaka alléer med höga natur- och/eller kulturvärden
3. Övriga alléer där kringliggande mark brukas aktivt
- 4.

Prioritering inom 2I restaurering av bevarandevärda eller svårbrukade åkermarker

Generellt: Objekt som ingår i helhetsmiljöer med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet prioriteras. Åkern ska användas som åkermark minst 5 år efter insatsen. Restaureringen ska följa tidigare fältformer.

Prioriteringsordning:

1. Åkrar som ingår i helhetsmiljöer med höga hävdgynnade biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.
2. Enstaka objekt med höga kulturhistoriska värden.
3. Övriga åkrar som uppfyller Jordbruksverkets definition av "liten svårbrukad åker".

Prioritering inom reglerbar dränering

Stöd kan enbart ges i områden som identifierats som problemområden för växtnäringsläckage. Information om vattenförekomstens status hämtas från Vatteninformationssystem för Sverige.

Prioriteringsordning:

1. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnäringsämnen till vatten med dålig status med avseende på växtnäringsämnena.
2. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnäringsämnen till vatten med otillfredsställande status med avseende på växtnäringsämnena.
3. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnäringsämnen till vatten med måttlig status med avseende på växtnäringsämnena.

Prioritering inom stängsel mot rovdjur

Utgångspunkten för prioriteringarna är vargförekomsten i länet. Lodjur har visat sig mycket svåra att stängsla ut, och en skadesituation relaterad till lodjur kommer därför i normalfallet inte att utgöra grund för ersättning.

Ersättningsnivån som kommer att tillämpas är 20 kr per löpmeter stängsel.

I dagsläget finns ingen övre gräns för antalet fårbesättningar som kan få del av åtgärden. Det är fårhållarnas behov av och intresse för åtgärden som blir styrande.

Insatsen kommer att prioriteras så att får-/getbesättningar kan få ersättning för stängsel för betesareal som uppfyller gårdsstödsreglerna och där rovdjursangrepp kan befaras med utgångspunkt från aktuella inventeringsresultat. Om det mellan inventeringssäsongerna uppstår en skadesituation inom ett område där vargförekomst inte konstaterats vid inventering, kan även besättningar inom ett sådant område prioriteras.

För nötbесättningar begränsas ersättningen till områden där rovdjursangrepp på nötkreatur förekommit eller där rovdjursaktiviteten är sådan att risken för skador bedöms som stor. I sådana områden kan ersättning ges till nattfällor och/eller till stängsel kring betesmark som uppfyller Jordbruksverkets definition av betesmark eller vid efterbete på slåtteräng. Ersättning utgår inte för stängsel kring betesvall på åkermark.

För hästar gäller samma riskbedömning som för nötbесättningar. Bidrag lämnas dock enbart till stängsel kring betesmark (som uppfyller Jordbruksverkets definition av betesmark) eller vid efterbete på slåtteräng. Ersättning utgår inte för stängsel kring betesvall på åkermark.

Rovdjursavvisande stängsel på marker som inte uppfyller gårdsstödsreglerna (exempelvis fåbodbete, skogsbete och mosaikbete) prioriteras inte inom åtgärden. Stöd för denna typ av mark kan istället sökas ur viltskadeanslaget.

Prioritering inom anpassade skyddszoner

Stöd kan enbart ges i områden som identifierats som problemområden för växtnärläcksage. Information om vattenförekomstens status hämtas från Vatteninformationssystem för Sverige.

Prioriteringsordning:

1. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnärläcksagen till vatten med dålig status med avseende på växtnärläcksagen.
2. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnärläcksagen till vatten med otillfredsställande status med avseende på växtnärläcksagen.
3. Insatser som bedöms påtagligt kunna avhjälpa läckage av växtnärläcksagen till vatten med måttlig status med avseende på växtnärläcksagen.
- 4.

Prioritering inom 4 skötsel av landskapselement med särskilda värden

Generellt: Landskapselementen ska ingå i ett åtagande inom miljöersättningen Natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet. Ersättning ges endast i de fall där det finns höga natur- och/eller kulturvärden som kräver särskild skötsel i form av slåtter eller bete för att synliggöras och/eller bevaras. Ersättning beviljas i följande fall:

- Objekt som ingår i helhetsmiljöer med höga hävdgynnade biologiska eller kulturhistoriska värden.
- Enstaka landskapselement med höga hävdgynnade biologiska eller kulturhistoriska värden.

Prioritering inom 5 särskild höhantering på slåtteräng

Generellt: Ersättning beviljas till hässjning på marker med åtagande för slåtteräng med särskilda värden. Ersättning beviljas endast till marker där hässjning förekommit traditionellt. Hässjningen ska ske enligt lokala traditioner, med lokal traditionell utformning av hässjorna.

Prioriteringsordning:

1. Slåtterängar i helhetsmiljöer med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.
2. Enskilda slåtterängar med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.

Prioritering inom 7 särskild skötsel vid fäbodbete

Marken ska ingå i ett åtagande inom miljöersättning för fäbodbete. Insatsen är angelägen och prioriterad. Samtidigt bedöms volymen vara relativt begränsad varför prioritering inte kommer att behövas. Alla ansökningar som är kvalificerade för stöd kommer att beviljas.

Prioritering inom 9 bete och slätter på svårtillgängliga platser

Generellt: Ersättning kan beviljas till marker som har något av följande åtagande:

Betesmark med särskilda värden, slätteräng med särskilda värden, skogsbete eller mosaikbete och andra gräsfattiga marker.

Ersättning kan beviljas om den aktuella marken ligger på en ö utan bro eller fast färjeförbindelse, eller mer än 300 m från farbar väg.

För betesmarker med åtagande för särskilda värden gäller även att ersättning kan beviljas om betesmarken ligger i anslutning till säter med åtagande för fåbodbete, oavsett avstånd till farbar väg.

Prioriteringsordning:

1. Marker som ingår i helhetsmiljöer med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.
2. Andra marker med höga biologiska eller kulturhistoriska värden knutna till odlingslandskapet.

Prioritering inom 10 mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker

Insatsen är angelägen och prioriterad. Samtidigt bedöms volymen vara relativt begränsad varför prioritering inte kommer att behövas. Alla ansökningar som är kvalificerade för stöd kommer att beviljas.

I länet finns endast begränsade arealer med mosaikbetesmarker med mycket impediment i form av hållmark och liknande. Däremot finns andra gräsfattiga marker i form av betesmarker som har ett tätare träd- och/eller buskskikt än vad som avses i gårdsstödet och miljöersättningen för betesmarker.

För mosaikbetesmarker gäller att marken ska höga kulturhistoriska eller biologiska värden knutna till odlingslandskapet.

För andra gräsfattiga marker med ett tätare träd/buskskikt ska det finnas en lång tradition av ett sådant tätare träd- och/eller buskskikt i kombination med hävd och dessutom höga naturvärden som är beroende av en sådan miljö för att ersättning ska beviljas.

Insatser som inte kommer att tillämpas

2J rensning av våtmark: Antalet våtmarker som anlagts under tidigare stödperioder är mycket begränsat och behovet av insatsen bedöms som litet. Eventuella behov kan finansieras genom 1D.

1 bevarande av hotade åkerogräs: Om intresse finns kan enstaka anläggningar finansieras genom 1D.

2 mångfaldsträda: Behovet bedöms vara ganska litet. Behovet finns främst i mer intensivt brukade områden i landet.

3 fågelåker: Behovet bedöms vara ganska litet. Behovet finns främst i mer intensivt brukade områden söderut i landet, med större antal övervintrande flyttfåglar.

6 bränning: I länet finns inte någon större tradition av bränning i den form som avses (bränning av ljunghedar mm).

Följande tabell ger en översikt av insatser, takbelopp och stödandel i länet.

Miljöinvesteringar enligt faktiska kostnader	Takbelopp	Maximal stödandel
1A anläggning och restaurering av våtmarker	100 000 kr/ha	90-100 %*
1X dammar som samlar fosfor	300 000 kr/ha	90 %
1B restaurering av betesmarker och slåtterängar	10 000 kr/ha/år för betesmark 30 000 kr/ha/år för slåtteräng	90 %
1D specialinsatser för landskapets natur- och kulturmiljövärden		90 %
Miljöinvesteringar med fast ersättning	Maximal fast ersättning	
2E restaurering av överloppsbyggnader i odlingslandskapet	14 300 kr/byggnad	
2F återuppbyggnad av trädgårdsgård i odlingslandskapet	270 kr/m	
2G restaurering och återskapande av stenmur i odlingslandskapet	320 kr/m	
2H restaurering och återskapande av alléer	1200 kr/träd	
2I restaurering av bevarandevärda eller svårbrukade åkermarker	13 500 kr/ha	
Reglerbar dränering	8 000 kr/brunn (max 1,5 brunn/ha)	
Stängsel mot rovdjur	20 kr/m	
Miljöersättningar	Maximal årlig ersättning	
Anpassade skyddszoner	4 000 kr/ha	
4 skötsel av landskapselement med särskilda värden	A: 12 kr/10 m B: 116 kr/10 m C: 120 kr/st D: 360 kr/st	
5 särskild höhantering på slåtteräng	1700 kr/ha	
7 särskild skötsel av fådobete	1 200 kr/ha	
9 bete och slåtter på svårtillgängliga platser	1000 kr/ha	
10 mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker	2150 kr/ha	
11 restaurering av slåtterängar och betesmarker	3 600 kr/ha	

*100 % stöd kan ges för projekt initierade av Länsstyrelsen, kommuner eller konsulter, där nyttan för den enskilde bedöms vara begränsad. I övriga fall är maximal stödandel 90 %.

Stöd för icke-produktiva investeringar skog (227)

Skogsstyrelsen fattar beslut om stöden ”Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald” och ”Öka arealen ädellövskog”. Av Skogsstyrelsens budget fördelas 50 % till länen enligt genomförande-strategierna. Fördelningen mellan länen har gjorts utifrån andel mark inom de prioriterade områdena för respektive stöd. Resterande 50 % fördelas av Skogsstyrelsen centralt till de län där de bästa

ansökningarna kommer in. Motivet är att effekten av stöden ska maximeras och därför kommer de allra bästa ansökningarna ur ett helhetsperspektiv att prioriteras.

A Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald

Målet för insatsen är att bevara och utveckla biologisk mångfald och kulturmiljövärden i den svenska skogen. Det ska ske på produktiv skogsmark som har skötselkrävande natur- och kulturmiljövärden och åtgärderna ska bidra till uppfyllelsen av miljömålet Levande skogar. Stöd kan även lämnas för insatser som kan främja de sociala värdena på mark som har höga natur- eller kulturmiljövärden. Stödet indelas i Målklassning, Arealstöd och Schablonersättningar.

Prioritering av målklassning

En förutsättning för att kunna ansöka om arealstöd och/eller schablonersättning är, om fastigheten omfattar 20 hektar produktiv skogsmark eller större, att fastigheten är målklassad. Prioritering av vilka fastigheter som beviljas stöd ska grundas på förekomsten av kända natur- och kulturmiljövärden. Mindre företag ska gynnas.

Stöd beviljas utan prioritering till målklassning av fastigheter:

- mellan 21-50 hektar produktiv skogsmark i Götaland,
- mellan 21-75 hektar produktiv skogsmark i Svealand,
- mellan 21-100 hektar produktiv skogsmark i Norrland.

Prioritet 1 har ansökningar om stöd för målklassning av fastigheter med större areal produktiv skogsmark än ovan och som uppfyller något av följande krav:

- fastigheten ligger i Natura 2000-område, och om inga kända värden finns ska minst 50 % av fastighetens areal ligga inom området
- fastigheten ligger i värdestrakt enligt länens genomförandestrategi, och om inga kända värden finns ska minst 50 % av fastighetens areal ligga inom området
- fastigheten ligger i utpekat geografiskt område enligt åtgärdsprogram för hotad art
- fastigheten har kända såväl natur- som kultur- och sociala värden
- ansökan om stöd för åtgärder av dokumenterade miljövärden har inkommit till Skogsstyrelsen

Prioritet 2 har ansökningar om stöd för målklassning av fastigheter med större areal produktiv skogsmark än ovan där.

- fastigheten har en kombination av kända antingen natur- och kulturvärden, natur- och sociala värden eller kultur- och sociala värden

Prioritering arealstöd

Skogsägare som har en fastighet med dokumenterad förekomst av skötselkrävande natur- eller kulturmiljövärden kan ansöka om arealstöd och/eller schablonersättning för att bevara eller utveckla dessa värden under förutsättning att fastigheten är målklassad. Kvaliteten på de skötselkrävande

natur- eller kulturmiljövärdena tillsammans med eventuella sociala värden avgör om fastigheten ska prioriteras för stöd. Fastigheter med mindre än 20 hektar produktiv skogsmark behöver inte vara målklassade för att ansöka om stöd för åtgärder. Mindre företag ska gynnas.

Ansökningar där fastigheten och skötselplanen uppfyller ett eller flera av nedanstående kriterier prioriteras. Ju fler kriterier som uppfylls desto högre prioritet. Kriterierna är grupperade utifrån sin betydelse för natur- och kulturmiljövärdena och prioritet 1 har högst betydelse.

Prioritet 1 har ansökningar där fastigheten ligger i antingen:

- Natura 2000-område
- värdeetrakt med angivna naturtyper enligt länens *Strategi för formellt skydd av skog*
- prioriterad skogstyp enligt länens *Strategi för formellt skydd av skog*
- utpekade geografiska områden i *Åtgärdsprogram för hotad arter*

eller ligger utanför sådana områden men har en skötselplan som omfattar:

- en skötselareal > 10 hektar och åtgärder som gynnar såväl natur- som kulturmiljö- och sociala värden

Prioritet 2 har ansökningar där fastigheten ligger utanför områden enligt prioritet 1 men skötselplanen omfattar:

- en skötselareal > 5 hektar och åtgärder som gynnar antingen natur- och kulturmiljövärden eller natur- och sociala värden eller kulturmiljö- och sociala värden
- objekt med natur- eller kulturmiljövärden som ligger i direkt anslutning till annat objekt med höga natur- eller kulturmiljövärden
- åtgärder som gynnar flora- och faunalokal för hotad art
- åtgärder som gynnar förekomst av biologiskt kulturarv

Prioritet 3 har ansökningar där skötselplanen omfattar:

- en skötselareal < 5 hektar och åtgärder som gynnar enbart natur- eller kulturmiljövärden
- riksintresse för kulturmiljövård eller friluftsliv
- gynnar natur- eller kulturmiljövärden i kontinuitetsskog

På objektsnivå prioriteras de skötselkrävande värdena i följande ordning:

1. Biotopskyddsområden och naturvårdsavtal samt fornlämningar inklusive fornlämningsområde och kulturhistorisk miljö med mycket hög kvalitet.
2. Nyckelbiotoper och objekt med naturvärden samt kulturhistorisk miljö med hög kvalitet.
3. Avdelningar med N- och PF-mål samt kulturhistorisk miljö med måttlig kvalitet.

Prioritering av schablonersättning

Förutom den prioritering av fastigheter som beskrivs ovan för arealstöd ska dessutom vid behov följande kriterier beaktas vid handläggning av ansökningar som omfattar schablonersättning.

Linjeelement

- *Röjning, rensning och utmärkning av stig eller vandringsled*
Stigen eller leden ska vara allemansrättsligt tillgänglig. Stöd prioriteras till åtgärder som syftar till att göra en ny stig/vandringsled eller göra en befintlig stig/vandringsled tillgänglig i områden för rekreation, friluftsliv och turism.
- *Röjning och rensning av äldre stenmur*
Stöd prioriteras till murar längre än 30 meter och som på minst hälften av sin längd är sammanhängande och ovan mark huvudsakligen består av minst två lager upplagd sten. Murens ålder bör vara minst ca 50 år gammal.
- *Uppsättning av stängsel för att gynna lövskogsmiljöer*
Stöd prioriteras till stängsling av biotopskyddsområden, naturvårdsavtal, nyckelbiotoper och objekt med naturvärden samt avdelningar med målklass NO och NS i syfte att skapa lövskog. Stöd för stängsel kan också prioriteras för att skydda lövskog i avdelningar med målklass PF(K) och PG som direkt gränsar till ett skyddat område eller en nyckelbiotop med naturvärden kopplade till lövträd om där finns minst 2 000 lövhuvudplantor/ha med en medelhöjd av högst 1,5 m.

Stöd till stängsel prioriteras även till avdelningar som ligger i en trakt eller ett område som pekats ut i följande åtgärdsprogram för hotad art beroende av lövskog; vittryggig hackspett, björklevande vedskalbaggar, brandinsekter.
- *Återställande av mindre flottled*
Stöd prioriteras till flottleder som i normalfallet har en vattenspegel som vid normalvattenföring är högst 10 m bred i genomsnitt per 100 m strömfåra och där tidigare flottning finns dokumenterad, t.ex. i flottningsföreningars skrifter.

Punktobjekt

- *Hamling*
Stöd prioriteras till hamling av samma trädslag som historiskt har hamlats på platsen.
- *Frihuggning av naturvärdesträd*
Stöd prioriteras till naturvärdesträd med rödlistade arter och träd grövre än 50 cm i brösthöjd.
- *Skapande av död ved*
Stöd prioriteras till skapande av död ved av sådana trädslag som knyter an till skogshistoriken och naturvärdena på platsen. Finns t.ex. naturvärden med koppling till asp skapas främst död ved av asp.
- *Igentäppning av dike*
Stöd prioriteras till dikesproppar i en gång grävda diken som försumpar skogsmark med minst 30-procentig kröntäckning. Stöd prioriteras inte till dikesproppar i naturliga vattendrag eller diken som är rätade vattendrag.
- *Frihugga och rensa kulturmiljö från träd och ris*
Stöd prioriteras till åtgärder som frihugger och rensar kulturmiljöer på skogsmark.
- *Restaurera skoglig kulturmiljöbyggnad*

Stöd prioriteras till restaurering av minst 50 år gamla kulturmiljöbyggnader med koppling till tidigare skogsbruk (t.ex. sågverksamhet, flottning, kolning, tjärframställning) eller bosättning i skog (torp, fäbod, samevisten).

- *Skapande av utblick (sikthuggning)*

Åtgärder prioriteras som skapar en från ris och hindrande vegetation fri utblick eller utsikt över omgivningen eller landskapet omkring, t.ex. högt belägna eller möjliga utsiktsplatser, väl valda punkter längs en stig eller vid en rastplats/målpunkt.

Yttäckande störning

- *Naturvårdsbränning*

Stöd prioriteras till naturvårdsbränningar där högst 50 % av virkesvolymen huggits och tagits tillvara och där ett antal grova träd av varje förekommande trädslag i avdelningen lämnats.

B Ökad areal ädellövskog

Målet för åtgärden är att utveckla bestånd av ädellövskog i syfte att öka den biologiska mångfalden. Arealen ädellövskog kan ökas genom nyanläggning. Ädellövskog kan även återskapas genom att röja eller gallra fram ädellövskog ur blandskog. Insatserna ska bidra till att arealen ädellövskog ökas och målgruppen är skogsägare.

Med ädla lövträd menas de inhemska trädslagen alm, ask, avenbok, bok, ek, fågelbär, lind och lönn.

Nedanstående kriterier ligger till grund för bedömningar mellan inkomna ärenden. De objekt med högst potential att i framtiden hysa höga biologiska värden relaterade till ädellövskog prioriteras.

- *Anläggningsområdets karaktär och befintliga värden*

Skapande av ädellövskog på ett område med blandskog eller lövskog prioriteras framför anläggning på nedlagd åkermark och efter barrskog. Områdets potential att hysa biologisk mångfald relaterad till ädellövskog gynnas av att det redan finns befintliga ädla lövträd och andra lövträd på området och ökar med åldern på dessa träd.

- *Ädellövskog i omgivande landskap*

Nyanläggning eller återskapande av ädellövskog i områden i direkt anslutning till andra ädellövbestånd har större potential att hysa biologisk mångfald relaterad till ädellövskog än områden där bestånden ligger långt ifrån andra bestånd med ädla lövträd. Potential ökar med andelen ädellövskog i omgivande landskap.

- *Beståndets storlek*

Potentialen att hysa biologisk mångfald ökar med arealen på beståndet.

- *Andra faktorer som gynnar biologisk mångfald*

Till exempel inblandning av lind, lönn, avenbok och hassel i beståndet, anläggning på fuktig eller frisk mark, på blockmark eller i branter samt på kalkrik mark.

Axel 3. Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden

Allmänna riktlinjer för företagsstöd inom axel 3

Stöd beviljas med högst 30 % av stödberättigande investeringar. Inom Torsby kommun kan stöd beviljas med högst 50 %. Enligt EU:s regelverk får offentligt stöd uppgå till maximalt 200000 euro under en treårsperiod. Dessa regler ska tillämpas vilket betyder maximalt stöd om ca 1 800 000 kr under en treårsperiod. Maximalt stöd är högst 800 000 kr per ansökningstillfälle. Företaget ska efter investeringens genomförande kunna bära minst ett halvt arbetstillfälle. Affärsplanen är central vid bedömningen av stödansökningar. Beslut sker vid regelbundna beslutsmöten

Allmänna riktlinjer för projektstöd inom axel 3.

Den offentliga medfinansieringen av axel 3 som krävs måste genereras inom projektstödet. Dessa bör därför genomsnittligt omfatta ca 40 % regional offentlig finansiering. Vid prioritering av ansökningar är därför, utöver de som gäller för åtgärden, regional offentlig medfinansiering ett viktigt kriterium. Beslut sker vid regelbundna beslutsmöten

Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk (311)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som har potential att ge tillväxt och sysselsättning samt stärker företagets konkurrenskraft.

Det finns behov av insatser som förbättrar förutsättningarna för konkurrenskraftig diversifiering och som påskyndar en hållbar utveckling av nya affärs- och verksamhetsidéer i lantbrukets företag. Inom ett antal affärsområden finns redan ett flertal företag etablerade. Inom andra områden, såsom exempelvis förädling av energiråvaror (t.ex. biogasinvesteringar) och kommersialisering av naturvårdsinsatser och landskapsvård, är antalet satsningar få eller inga och är därför prioriterade. Affärsplanen är central vid bedömning av stödansökningar.

Stöd för etablering och utveckling av mikroföretag (312)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som har potential att ge tillväxt och sysselsättning samt stärker företagets konkurrenskraft.

För att bibehålla och utveckla ett livskraftigt och diversifierat näringsliv på landsbygden behövs nya företag och utveckling av befintliga företag. Nya affärsområden och produkter behöver utvecklas, gärna med ett ökat kunskapsinnehåll. Härvidlag bör de affärsmöjligheter som är kopplade till begreppet Sverige - det nya matlandet prioriteras. Affärsplanen är central vid bedömning av stödansökningar.

Beviljade stöd ska ha en positiv inverkan på landsbygdens utveckling. Stöd får därför inte leda till att lokala konkurrensförhållanden snedvrids. Därför beviljas exempelvis inte stöd till företag som konkurrerar på en lokal stabil marknad där redan etablerade företag finns.

Målgruppen för Regionalt bidrag för företagsutveckling (SFS 2000:283) är i stora drag densamma som målgruppen inom denna åtgärd. Länsstyrelsen prioriterar i första hand ansökningar från ren

landsbygd och från tätorter upp till 3000 invånare i denna åtgärd och handlägger ansökningar från större tätorter inom ramen för SFS 2000:283.

Främjande av turistnäringen (313)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som har potential att ge tillväxt och sysselsättning samt stärker företagens konkurrenskraft.

I glesbygds- och landsbygdskommuner har turismen stor effekt på den lokala ekonomin och sysselsättningen. Turismföretagen är som regel personalintensiva även om de bara är verksamma under delar av året. Ökad turism leder till ökad sysselsättning inte bara i turismföretagen utan också i andra branscher som är viktiga för bygden som t.ex. lokal varu- och tjänsteproduktion, handel och transporter.

I visionen om Sverige - det nya matlandet - är matturism ett viktigt område. Investeringar och projekt som stödjer denna satsning är därför prioriterade. Vidare prioriteras natur- och kulturturistiskt inriktade satsningar. Kvalitetssäkring och helhetslösningar för paketerade upplevelser är särskilt angelägna. Boendeanläggningar (campingar, stugbyar, vandrarhem och hotell) behöver generellt ha en högre standard och service. Byggande av enstaka stugor för uthyrning och som inte är ett led i ett helhetskoncept prioriteras däremot inte.

Konkurrensaspekter beaktas i stödbedömningen, särskilt om det råder stor risk för snedvridning av den lokala konkurrensen. Exempelvis kan det vara skäl för en restriktiv stödgivning om närliggande boendeanläggningar av viss storlek riktar sig mot samma marknad och det därmed finns risk för överetablering.

Turismanläggningar kan ofta komplettera varandra. Samverkan är därför prioriterat, särskilt för marknadsinsatser såsom gemensam hemsida, gemensamt bokningssystem, mässdeltagande eller liknande. Affärsplanen är central vid bedömning av stödansökningar.

Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden (321)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som leder till en hållbar samhällsutveckling och att antalet boende på landsbygden bibehålls eller ökar samt att åldersstrukturen förbättras och till insatser som medverkar till stärkt konkurrenskraft för landsbygdens näringsliv och en ökad tillväxt och sysselsättning.

Bevarande och utveckling av offentlig och privat service på landsbygden är prioriterat mot bakgrund av risken för nedläggning av livsmedelsbutiker, drivmedelsförsäljning och annan service.

Åtgärden kan stödja bredbandsutbyggnaden inom områden där kommersiella satsningar inte kan förväntas. Stöd kan ges dels till förstudier inför bredbandssatsningar och dels till själva bredbandsutbyggnaden. För de senare projekten krävs offentlig medfinansiering om 25%.

Förnyelse och utveckling av byarna (322)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som stärker förutsättningarna för en hållbar lokal utveckling.

Projekt som genomförs lokalt och huvudsakligen får lokal nytta bör hanteras av länets Leaderområden. Länsstyrelsen prioriterar istället projekt som har en mer regional ansats och/eller ger mer regionala effekter. Projektplanen är central vid bedömning av stödansökningar.

Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden (323)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som ökar möjligheterna till boende och utkomstmöjligheter, stärker bygdens attraktionskraft och som bidrar till att uppfylla regionala och lokala mål för natur- och kulturvård samt till insatser som medverkar till stärkt konkurrenskraft för landsbygdens näringsliv och en ökad tillväxt och sysselsättning.

Lokala satsningar för att restaurera natur- och kulturmiljöer av betydelse för ett attraktivt boende och för identiteten i ett område är prioriterade. Satsningen bör vara kopplad till en långsiktig lösning med ekonomisk bärkraft. Projektplanen är central vid bedömning av stödansökningar.

Utbildning och information (331)

Enligt det nationella programmet bör prioritet ges till insatser som kompletterar andra åtgärder i programmets axel 3 och därmed bidrar till att uppnå målen för denna axel.
Se vidare åtgärd 111.

Kompetens- och informationsinsatser för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier (341)

Åtgärden genomfördes under åren 2007-2008.

Axel 4. Leadermetoden

Med Leader menas genomförande av lokala utvecklingsprocesser som bygger på lokal förankring, inflytande och samarbete. Leadermetoden kopplar samman lokal kunskap och erfarenhet med samhällets målsättningar och förbättrar på så sätt förutsättningarna för en hållbar utveckling och varaktiga effekter av genomförda satsningar.

I länet har tre Leaderområden etablerats. Ett av dem sträcker sig delvis över länsgränsen mot Örebro län. Länsstyrelsen godkänner formellt Leaderområdenas projekt och hanterar projektens utbetalningsrekvisitioner. Länsstyrelsen arbetar för ett nära samarbete med de s k LAG (Local Action Group) och verksamhetsledarna. Länsstyrelsen vill aktivt verka för ett bra genomförande av länens leaderprojekt bland annat genom en effektiv handläggning och vill underlätta samarbete mellan LAG.

Enligt det nationella programmet ska Leader-metoden vid genomförandet ha som mål att bidra till att uppfylla målen för övriga axlar inom programmet. Detta innebär att de generella kriterierna alltid ska gälla för insatser inom Leader.

Det finns tre slags åtgärder inom Leader; i) Genomförande av lokala utvecklingsstrategier som motsvarar de tre axlarna, ii) Samarbete och iii) Driftskostnader för LAG-grupperna inklusive informations- och animationsinsatser. Inom åtgärd i och ii kan lokala utvecklingsgrupper välja ut projekt som är axelöverskridande och även omfattar insatser som inte definierats i programmet. Inom åtgärderna kan insatserna också, helt eller delvis, följa vissa av de definierade åtgärderna under programmets axel 1, 2 och 3. Oavsett ska de bidra till att uppnå de övergripande mål som programmet har inom respektive axel.

Urvalet av insatser ska därutöver alltid ske med utgångspunkt i den lokala utvecklingsstrategin. Om en insats helt eller delvis följer någon av de definierade åtgärderna under respektive axel ska de ovannämnda åtgärdsspecifika kriterierna också beaktas vid urvalet av insatser.

Avsikten är att Leader ska verka i alla tre axlarna. Tonvikten kommer dock att vara på åtgärder i axel 3. I länets samtliga Leaderprogram finns företagande och entreprenörskap med som viktiga insatsområden. Även lokal attraktionskraft är ett angeläget satsningsområde liksom att stimulera småskalig turism.

Länsstyrelsen har godkänt Leaderområdenas program. Sammantaget bedömde länsstyrelsen att de olika Leaderprogrammen ligger mycket väl i linje med både den regionala strategin och det nationella Landsbygdsprogrammet. De övergripande målsättningarna i länets genomförandestrategi, inte minst när det gäller att skapa förutsättningar för ett attraktivt liv på den värmländska landsbygden och att vidmakthålla och utveckla lokal service, har fått genomslag i Leaderprogrammen.

Det är viktigt att tydliggöra gränsdragning mellan projektstöd via Leader och de projekt som hanteras av Länsstyrelsen. Lokala utvecklingsprojekt som mestadels får effekter inom Leaderområdet bör hanteras med Leadermetoden medan regionala initiativ som genomförs inom ett större geografiskt område bör hanteras av Länsstyrelsen. Undantagsvis kan även lokala projekt som inte kan inrymmas i Leaderprogrammen hanteras av Länsstyrelsen.

Förhållande till andra regionala strategier och program

Landsbygdsprogrammet är ett av instrumenten i arbetet för en hållbar regional utveckling. Region Värmland har ansvaret för länets regionala utvecklingsprogram - Värmland växer och känner inga gränser. Länsstyrelsen ser Landsbygdsprogrammet som betydelsefullt för att viktiga dimensioner och ansatser i det regionala utvecklingsprogrammet ska kunna förverkligas.

Vid framtagandet av genomförandestrategin var länets dåvarande tillväxtprogram Hållbar Värmländsk Växtkraft liksom de regionaliserade miljömålen för länet centrala utgångspunkter. Därutöver beaktades även "Programförslaget för Mål 3", "Jämställdhetsstrategin", "Strategi för integration och mångfald", "Program för kommersiell service i Värmland 2004-2007", "Ramprogrammet Samverkan för landsbygdsutveckling" samt material rörande Vattendirektivet. Även Länsstyrelsens arbete program för utveckling av natur- och kulturturism samt för fisketurism i länet hade betydelse för genomförandestrategins utformning liksom det då inledda arbetet med en regional strategi för klimat och energi. Även flera initiativ inom ramen för Miljömålsarbetet, t ex när det gäller hushållning med mark och vatten, bedömdes ha koppling till genomförandestrategin.

Under framtagandet av landsbygdsprogrammet deltog representanter för berörda myndigheter och organisationer aktivt vid ett stort antal möten – bland annat med syftet att gränsdragningen mellan olika program skulle kunna beaktas. I strukturfondsprogrammet Mål 2 Norra Mellansverige (EU:s regionala fond) under "Avgränsningar och kopplingar till Landsbygdsprogrammet" berörs detta på följande sätt; "De största synergierna kommer att finnas i frågor som rör främjandet av företagande, tillväxt och innovationer på landsbygden i syfte att stärka konkurrenskraften. Vägledande för avgränsningar mellan programmen är att Landsbygdsprogrammets målgrupper är snävare avgränsade i EU:s regelverk. samt att åtgärderna är riktade mot ett mer avgränsat territorium". Vidare framgår att "Näringslivsinriktade projekt som syftar till turismen och turistnäringen samt en utveckling av natur- och kulturturism är stödberättigad i landsbygdsområden, i den mån projektet inte kan finansieras enligt Landsbygdsprogrammet". Slutligen betonades att "Vid tveksamma fall ska alltid samråd ske mellan handläggare för att säkerställa en effektiv handläggning där projektidéer hänförs till det mest lämpade programmet".

Programmet Mål 2 Norra Mellansverige genomförs av Tillväxtverket med Region Värmland som regionalt ansvarig organisation. Upparbetade kontakter finns från Länsstyrelsens sida på handläggare- och ledningsnivå för att dels eliminera risk för dubbelfinansiering och dels för att skapa synergieffekter i projektutveckling och -genomförande. Regelbundna avstämningsmöten sker på handläggarnivå.

Även inom EU Mål 2-programmet för sociala fonden finns stödmöjligheter som kan innebära synergieffekter i en samverkan med Landsbygdsprogrammet i genomförandet.

Det territoriella EU-programmet Interreg Sverige-Norge ska bidra till tillväxt i gränsregionen. Även Interreg-programmet innehåller åtgärder med betydelse för landsbygden - t ex inom insatsområdet Attraktiv Livsmiljö. Samordningen mellan programmen sker på handläggarnivå genom att beredningsssekretariatet för Sverige-Norgeprogrammet är beläget på Länsstyrelsen.

Programmet Kvinnors Företagande administreras centralt av Tillväxtverket och länsstyrelserna handlägger och beslutar om bidrag. Samverkansrutiner finns på handläggarnivå inom Länsstyrelsen för att öka samspel och synergier med Landsbygdsprogrammet.

Inom området kommersiell service på landsbygd genomförde Länsstyrelsen ett programarbete under 2004-2007 som bland annat resulterade i att ett samverkansforum etablerades: Partnerskapet för kommersiell service. Länsstyrelsen bedömer partnerskapet som väl fungerande. Länsstyrelsens uppdrag att verka för en bra kommersiell service på landsbygden har direkta kopplingar till genomförandet av Landsbygdsprogrammet.

I en del kommuner finns lokala utvecklingsstrategier som stöd för det egna arbetet i kommunen. Regelbunden dialog förs mellan kommunernas representanter för landsbygdsfrågor och andra aktörer i länet.

Länsstyrelsen har med utgångspunkt bland annat från sitt uppdrag när det gäller genomförande av landsbygdsprogrammet formulerat en särskild policy på temat "Länsstyrelsen och landsbygden". I denna markerar Länsstyrelsen att man hanterar många frågor och ärenden med bäring på landsbygden och dess utveckling. Enligt policyn skall Länsstyrelsen i sin tolkning av lagstiftning och regelverk verka för lämpliga helhetslösningar för landsbygden. Ett centralt budskap i policyn är att stad och land hänger ihop och att de är ömsesidigt beroende av varandra.

Organisation för genomförande

Landsbygdsprogrammet hanteras inom länsstyrelsen av avdelningen för Natur och Näring. Från och med den 1 januari 2009 handläggs alla LB-stöd inom axel 1 och 3 av Enheten för Regional utveckling. Enheten hanterar även Leaderverksamheten. LB-stöden inom Utvald Miljö hanteras av Lantbruksenheten där även länsstyrelsens egna projekt inom kompetensutveckling ligger.

Enheten för Regional utveckling handlägger stöd enligt förordning SFS 2000:283 och SFS 2000:284 inom den regionala tillväxtpolitiken. Genom att enheten handlägger alla LB-stöd inom axel 1 och 3 säkerställs att ansökningar hanteras i rätt stödform och utan risk för överlappning. Beslutanderätt för stöden i de olika åtgärderna är fastställda i den interna handlägningsordningen.

Informationsåtgärder

Länsstyrelsen har i genomförandet av det nuvarande landsbygdsprogrammet haft höga ambitioner när det gäller information om detta och de möjligheter som programmet rymmer. Länsstyrelsen informerar regelbundet om programmet på olika möten, på hemsidan och i länsstyrelsens tidning Utsikt som vänder sig till lantbruksbefolkningen. Särskilda broschyrer har getts ut om stöden inom Utvald Miljö och natur- och kulturåtgärden inom axel 3. Vid planering av informationsinsatser behöver hänsyn tas till att programmet omfattar nya målgrupper. Speciell hänsyn behöver ägnas åtgärder som är nya och där kunskapen vartill åtgärderna kan användas är låg. Länsstyrelsens avsikt är att hålla en god service kring ansökningsprocessen och vilka krav som ställs på ansökan och den sökande. Länsstyrelsen har tagit fram en populärversion av Landsbygdsprogrammet riktad till målgrupperna med en översiktlig och lättläst information om programmet och dess åtgärder.

Länsstyrelsen har för avsikt att i ett särskilt utskick av tidningen Utsikt till länets lantbrukare tydliggöra de nyheter och intentioner som ligger i uppdateringen av genomförandestrategin. Länsstyrelsen hyser därför små tvivel om att uppdateringen med de nya utmaningarna inte skall få genomslag i länet när det gäller genomförandet av programmet under resterande programperiod.

Förankring och Partnerskap

Framtagande av den första strategin

Arbetet påbörjades under maj 2006 och projektplanen utformades och fastställdes under sommaren. Den 12 oktober fick Länsstyrelsen det formella uppdraget att utarbeta en genomförandestrategi för tillämpningen av det nya nationella landsbygdsprogrammet i Värmlands län. Genomförandestrategin ska utgå från det nationella programmet och den nationella strategin för landsbygdsutveckling. Länsstyrelsen lade stor vikt vid att lyssna på företrädare för målgrupperna, kommuner och organisationer om vad dessa ansåg vara viktigt för landsbygdsens utveckling. Strategierna inom det regionala tillväxtprogrammet studerades särskilt. Programmet utformades mot bakgrund av de synpunkter och förslag som framkom och de erfarenheter som fanns från liknande programarbete. Länsstyrelsen såg arbetet med att ta fram programmet som en process där en god förankring var viktig.

Vid ett breddgruppsmöte i oktober 2006 deltog ett 30-tal representanter för kommuner och landsbygdsorganisationer vilka tog fram en SWOT-analys och svarade på en enkät om prioriteringar av åtgärder. Under processen publicerades utkast av strategin på Länsstyrelsens hemsida och ytterligare synpunkter och förslag till förbättringar kunde beaktas. Inom Länsstyrelsen var en projektgrupp knuten till arbetet och andra arbetsgrupper inom Länsstyrelsen medverkade också. En representant för Region Värmland var knuten till den interna projektgruppen.

Vid 31 möten under augusti-november deltog ca 280 företrädare för externa organisationer. Ett 20-tal skrivelser kom in från olika organisationer. Bland de deltagande kan nämnas LRF, Lantbrukets föreningsrörelse, Företagarna, Hushållningssällskapet, Värmlandskooperativen och Länsbygderådet, Internationella Qvinnoföreningen, Folkuniversitetets akademikerutbildning och Folkrörelsernas EU-forum. De sist nämnda organisationerna arbetar aktivt med mångfaldsfrågor, jämställdhet och EU-frågor.

Tidigare erfarenheter och utvärderingar från ”Miljö och landsbygdsprogrammet 2000-2006”, ”Leader västra Värmland”, ”Landsbygdsstöd”, ”Länsstyrelsens ramprogram för landsbygdsutveckling” beaktades. Kontakter togs med ansvariga för övriga strukturfondsprogram, miljömålsarbetet och det regionala utvecklingsprogrammet (RUP) angående innehåll och gränsdragningsfrågor. Dåvarande Partnerskap Värmland och Länsstyrelsens styrelse informerades om förslaget och den senare fastställde programmet i december 2006.

Länets strategi för axel 2 Utvald Miljö togs också fram i samverkan med berörda myndigheter, intresseorganisationer och föreningar vilka bjöds in till ett upptaktsmöte i september 2007. Ett förslag sändes på remiss i mitten av oktober till samtliga som var inbjudna till det första mötet. Synpunkter och tankar från remissvaren beaktades i det slutliga dokumentet.

Rådet för landsbygdsutveckling

Länsstyrelsen har ett tydligt uppdrag när det gäller landsbygdsutveckling. Centralt i detta är Länsstyrelsens ansvar för genomförandet av Landsbygdsprogrammet 2007-2013. I detta ansvar ligger att göra programmet känt, att handlägga och besluta om bidrag, att följa upp vad som görs och hur det går. Länsstyrelsens uppdrag när det gäller landsbygdsutveckling kan dock sägas vara bredare och gå bortom själva ansvaret för genomförandet av Landsbygdsprogrammet.

Ett genomförande av Landsbygdsprogrammet liksom av en offensiv landsbygdspolitik mer i stort kräver gensvar underifrån. Det är genom ett fungerande samspel mellan Länsstyrelsen, olika aktörer och enskilda företagare och människor på landsbygden som programmets intentioner och goda syften kan leda till aktiviteter och få effekter. Ett sätt att manifesteras detta är idén om partnerskap eller råd.

Utifrån intentioner när det gäller genomförandet av Landsbygdsprogrammet bjöd Länsstyrelsen därför under våren 2008 in aktörer och organisationer till bildandet av ett Råd för landsbygdsutveckling. Inbjudan grundade sig bland annat på att partnerskaps-/rådstanken har lyfts fram som central och viktig för ett effektivt genomförande av Landsbygdsprogrammet. Rådets kärnuppgift är att vara ett tydligt partnerskap för genomförandet av landsbygdsprogrammet. . Länsstyrelsen framhöll dock i sin inbjudan att ett Råd för landsbygdsutveckling skulle ha ett bredare syfte och i den meningen vara ett forum för en öppen dialog om landsbygdsutveckling i hela dess bredd och vidd. Rådet har en bred sammansättning och dess roll har därför bäring på länsstyrelsens verksamhet i hela dess vidd enligt länsstyrelsens policy på temat "Länsstyrelsen och landsbygden". I rådet ingår således aktörer som såväl är viktiga genomförare av landsbygdsprogrammet - som projektägare och i form av LAG-grupper - eller budbärare av landsbygdsprogrammets intentioner. De spelar således en central roll när det gäller att på olika sätt och i skilda sammanhang göra programmet och dess möjligheter kända. I rådet ges fortlöpande information om utfallet av landsbygdsprogrammet och erfarenheter av genomförandet diskuteras.

I Rådet för landsbygdsutveckling ingår företrädare för LRF, Hushållningssällskapet, Skogsstyrelsen, Företagarna, Länsbygderådet, Naturskyddsföreningen samt länets tre Leader-grupper förutom Länsstyrelsen självt. Ordförande i rådet är länsrådet. Länsstyrelsen representeras därutöver av avdelningscheferna för dess två operativa avdelningar "Natur och näring" och "Människa och miljö". Rådet har två möten per termin. I rådet redovisas fortlöpande utfallet av eller takten i genomförandet av landsbygdsprogrammet. Rådet är på det sättet ett viktigt "bollplank" för länsstyrelsen när det gäller hur genomförandet av landsbygdsprogrammet fungerar i praktiken.

Länsstyrelsens erfarenheter hittills talar för att Rådet för landsbygdsutveckling kan fungera som ett forum för en öppen och fortlöpande dialog med och mellan viktiga aktörer och för att skapa delaktighet underifrån och genomsynlighet utåt när det gäller frågor som har med landsbygdens utveckling att göra. Rådet för landsbygdsutveckling bör därför kunna bidra till mer hela bilder om initiativ som tas och vad som pågår av betydelse för landsbygdens utveckling i länet. Det är Länsstyrelsens uppfattning att det ligger utvecklingskraft i sådana hela bilder och bra kännedom om vad andra gör. Ur sådan kännedom kan en tydlig samsyn utvecklas och grunder läggas för samverkan på olika sätt

Förankring och delaktighet kring revideringen 2009

Vid rådets möte den 26 november 2009 gavs en samlad bild av utfallet av landsbygdsprogrammet så här långt (2007 - 2009) och redovisades förutsättningar och förslag till uppdatering av genomförandestrategin enligt Jordbruksverkets önskemål - både från Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens sida. Synpunkter framfördes och noterades. Dessa har inarbetats i Länsstyrelsens förslag till uppdatering av genomförandestrategin.

I länsstyrelsens Råd för landsbygdsutveckling finns de i ett regionalt sammanhang eller perspektiv viktiga aktörerna för landsbygdernas utveckling representerade. Rådet tjänar som ett forum för ömsesidigt informations- och erfarenhetsutbyte mellan länsstyrelsen och berörda aktörer å ena sida, men också mellan de ingående aktörerna å den andra. Rådets medlemmar spelar en central roll när det gäller att göra uppdateringen av den länsvisa genomförandestrategin känd samtidigt som de också är genomförare av strategin (se ovan).

Uppföljning och indikatorer

Programmets resultat kommer att följas upp genom den dokumentation som hör till programmet och sannolikt genom särskilda avgränsade utvärderingar. CERUT (Centrum för forskning om regional utveckling) vid Karlstads universitet har hög kompetens inom området regional utveckling. CERUT kan komma att anlitas för utvärderingar på programnivå. De regionala miljömålen följs upp inom ramen för miljömålsarbetet. De horisontella målen kommer att följas upp med hjälp av valda delar av de indikatorer som anges i strukturfondsprogrammen. Jämställdhetsaspekter kan följas upp genom de indikatorer som finns framtagna i en särskild rapport från Jordbruksverket.

Budget

Åtgärd 121, delåtgärden anläggande av fleråriga energigrödor

Hittills under programperioden har länsstyrelsen beviljat stöd till en ansökan omfattande ca 10 ha. Länsstyrelsen känner inte till några ytterligare planteringsplaner. Den åkerbaserade bioenergins framtidsutsikter kommer mycket att bero på lönsamheten i spannmålsodlingen. Bedömningen är att det för de resterande åren i programmet kommer att planteras ytterst begränsade, om ens några, arealer energiskog. För närvarande finns mindre än 300 ha energiskog i länet. Om 30 ha planteras under återstående programtid skulle, vid en ersättning för plantor och planteringskostnader om högst 5000 kr per hektar, medelsbehovet uppgå till 150000 kr.

Budgetavvägningar

Budgeten har fördelats på åtgärderna mot bakgrund av nationella prioriteringar, prioriteringar i länsstrategin, de nya utmaningarna, erfarenhet från tidigare program och regionala mål för miljön.

Sammantaget ansluter budgeten för de olika åtgärderna i ganska hög grad till den nationella fördelningen av medel till de olika åtgärderna. Länsstyrelsen vill göra följande markeringar.

En av de viktigaste förutsättningsskapande åtgärderna för en hög tillväxt i samhället är tillgången till och viljan till en fortgående utbildning och kompetenshöjning. Kompetensutvecklingsåtgärder är på sikt det effektivaste medlet att påverka attityder och öka förståelsen för att lösa gemensamma samhällsfrågor. Länsstyrelsen kommer därför att försöka utnyttja de budgetmässiga möjligheterna fullt ut inom åtgärderna 111 och 331.

För startstödet (112) kommer länsstyrelsen att försöka tillgodose medelsbehovet för de ansökningar som enligt prioriteringarna kan beviljas startstöd.

Investeringsstöd för företag inom primärproduktionen (121) har funnits under en lång tid och är en väl känd och uppskattad stödform. Med tanke på att primärproduktionen är mycket kapitalintensiv i förhållande till omsättningen samtidigt som branschen fortfarande domineras av familjeföretag med begränsade möjligheter att anskaffa kapital och att ställa säkerheter samt att investeringarna normalt har en lång avskrivningstid har stödet en viktig betydelse för att sektorn ska kunna utvecklas och bli konkurrenskraftig på en marknad som kommer att kännetecknas av allt mindre jordbrukspolitiskt skydd. Åtgärden är därför prioriterad.

De investeringar som kan stödjas genom förädlingsåtgärden (123) bedöms viktiga för en god utveckling av näringen och landsbygden varför länsstyrelsen kommer att försöka tillgodose medel för bra investeringar.

En bibehållen eller förbättrad service på landsbygden är centralt för att få en hållbar landsbygdsutveckling. Åtgärden (321) har en begränsad budget men länsstyrelsen kommer att försöka tillgodose medel för bra projekt.

Åtgärder som vidmakthåller eller lyfter fram naturen och kulturen är viktiga för att få en hållbar landsbygdsutveckling. Åtgärden (323) har en begränsad budget men länsstyrelsen kommer att försöka tillgodose medel för bra projekt eller företagsidéer.

För följande åtgärder har Jordbruksverket inte fördelat någon länsfatt: anpassade skyddszoner och reglerbar dränering inom Utvald Miljö i axel 2, förnybar energi (främst biogas) inom åtgärden diversifiering i axel 3. Länsstyrelserna avropar medel från Jordbruksverket för beviljade ansökningar. Hälften av bredbandsstödet har fördelats till länen. Länets andel av den nationella stödpotten kommer att bero på volymen godkända ansökningar.

Förstärkning av budgeten genom översynen, indikativ total budget 2007-13, förbrukning till och med 2010-02-22 och återstående medel tillgängliga för beslut

Kod för åtgärden	Åtgärder	Nya medel genom översynen 2009	Totalt tillgängliga medel 2007-2013	Beslutade medel per 2010-02-22	Tillgängliga medel för beslut fram till 2013
111	Kompetensutveck	4 999 000	32 659 001	16 189 302	16 469 699
112	Startstöd		14 421 888	6 875 000	7 546 888
121	Moderniseringsstöd	15 041 000	127 715 160	74 978 641	52 736 519
123	Förädlingsstöd		22 032 832	7 608 406	14 424 426
124	Samarbete		5 380 177	151 772	5 228 405
125	Infrastruktur		6 960 944	932 987	6 027 957
S:a axel 1		20 040 000	209 170 002	106 736 108	102 433 894
214	Miljöersättningar		6 422 000	2 546 990	3 875 010
216	Miljöinvesteringar	9 173 000	23 751 000	4 944 118	18 806 882
S:a axel 2		9 173 000	27 422 000	7 214 245	20 207 755
311	Diversifiering		25 449 305	9 978 699	15 470 606
312	Mikroföretag	1 175 000	34 331 250	19 294 176	15 037 074
313	Turism		19 210 341	9 140 066	10 070 275
321	Tjänster	5 365 000	10 870 555	2 952 740	7 917 815
322	Byutveckling		2 030 325	777 937	1 252 388
323	Natur- o kulturarvet		7 495 139	1 717 516	5 777 623
331	Kompetensutveck	1 175 000	12 461 714	7 252 280	5 209 434
341	Information		458 564	458 564	0
S:a axel 3		7 715 0000	112 307 193	51 571 978	60 735 215
411			7 000 000		
412			21 000 000		
413			35 000 000		
421			3 120 000		
431			14 810 000		
S:a axel 4			80 930 000		
111 skog	Kompetensutveck				*
227 skog	Icke-produktiv investering				7 200 000
Summa					11 350 000

* Nationella potten är 300 mkr för 2010-2013

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad, 054-19 70 00
www.lansstyrelsen.se/varmland